

ՄԱՍԵԱՅ ԱՂԱԿԻ

Ա.Ե.ՏԱՐԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅ

LA COLOMBE DU MASSIS

MESSAGER DE L'ARMÉNIE

ԽՐԵԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
ԳԱՐԻԲԷԼԻ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԱՅՎԱԶՈՎՍԿԻ
ԵՒ
ԱՄԲՐՈՍԵԱՅ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ.

RÉDIGÉ PAR
GABRIEL V. AIVAZOVSKY
ET
AMBROISE V. CALFA.

ԵՐԵՎԱՆԻ ՏՈՐԻ

TROISIÈME ANNÉE

Յուլի 1857. — Թիւ Ը.

Août 1857. — N° 8.

ՓԱՐԻԶ

Ի ԳՐԱՆՈՑԻ Ճ. ԱՐԱՄԵԱՆ
ՆԿԱՍԻՐԻԱՅԻՆՈՅ

ՅՈՒՅԱԿ ԲՍԺԱՆՈՐԳԱՅ ՍՄՍԱԳՐՈՅ

ԱՄԵՆԱՊԱՏԻՒ ՍՐԲԱԶՈՆ ՏԵՐ ՅԱԿՈՐ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍ
ՊԱՏՐԻԱՐԲ ԿՈՍՏԱՆԳՆՈՒՊՈԼԻՍՈՅ (Երկու օրինակք)

Արէլ Վարդապետ Մխիթարեան, ի Տրապիզոն :
Ազգային Դպրոց, ի Պաղէճէիկ :
Արանասեան Գրիգոր Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Աղապարեանց Նիկողայ, ի Տիփլիս :
Այաճանեան Կեորց Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Արոն Տիւրքի Էֆենտի, ի Կ. Պօլիս :
Արիարեան Վարտիրոս Աղա, ի Զմիւռնիա :
Անարոնեան Յակոբ Աղա, ի Սեբաստիա :
Աղաբոնեան Գրիգոր Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Աղաբոնեան Մկրտիչ Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Աղամալեանց Պօղոս Գարրիկեան, ի Շուշի :
Աղամալեանց Մինաս, յԱզուլիս :
Աղեքսանդրեան Պետրոս Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Աղեքսանդրեանց Վատրեոս Աղա, ի Պաղտատ :
Աղեքսանդրեանց Գերարէ Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Աղեքսանդրեանց Մելգոն Աղա, ի Փարիզ :
Աղեքսանդրեանց Յովնաննէս Աղա, ի Փարիզ :
Անճմեան Թ. Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Ամիրադեանց Յովնաննէս Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Ամիրադով Ստեփան Աղա Աղեքսանդրիչ, ի Կ. Պօլիս :
Ալմազովսքի Յովնաննէս Աղա, ի Թեհրանիս. (Բէֆի) :
Ալմատեան Յովնաննէս Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Ալմատեան Պ. Վանան, ի Կ. Պօլիս :
Անանեանց Յովսէփ Հայրապետեան, ի Շուշի :
Անդրեասեան Պ. Բարսեղ, ի Ճաւա :
Անուխեան Պ. Նայի, ի Մանչեսթր :
Անուշեան Մկրտիչ Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Աշնանեան Իսկոնի Տիկին, ի Կ. Պօլիս :
Աշնանեան Մկրտիչ Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Աշնանեան Պօղոս Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Ապուրիսիցի Պետրոս Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Ապրոյեան Արքայաձմ Աղա, ի Փարիզ :
Ապրոյեան Գրիգոր Աղա, ի Զմիւռնիա :
Ասանեան Մանտեփ Յովնաննէս Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Ասանեան Ստեփան Պէյ, ի Կ. Պօլիս :
Ասանեանց Գասպար Գարրիկեան, յԱզուլիս :
Աղլալեան Պ. Յովնաննէս, ի Կալկարա :
Արամեան Սուքիաս Աղա, ի Նիկոմիդիա :
Արայիճեան Մովսէս Աղա, յԱղեքսանդրիս :
Արասխանեանց Հայրապետ, յԱզուլիս :
Արզումանեան Յակոբ Աղա, ի Փարիզ :
Արշակ Յակոբոս Աղա, ի Վեննա :
Անտիպեան Պ. Ստեփան, ի Փարիզ :
Բարանեանց Արքայաձմ, ի Տիփլիս :
Բարենամբա վարժարանն որ ի Բուժագաժու :
Բարեյոյս Արսէն Աղա, ի Կարին :
Բարունակեան Պ. Նիկողոս, ի Փարիզ :
Բարսեղեան Ստեփան Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Բարսեղեան Պ. Յակոբ, ի Կ. Պօլիս :
Բարսեղեան Պ. Սարգիս, ի Կ. Պօլիս :
Բինկեանյեան Յովակիմ Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Բինկեանյեան Նշան Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Բինկեանյեան Սարգիս Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Բիշմիշեան Մովսէս Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Բողղանեանց Բաղտատար Բարաղամեան, յԱժտերթեան :
Բուրաղեանց Յովնաննէս Նաբարեան, յԱժտերթեան :
Բուրժայեանց Բողտան Ամրակումեան, յԱժտերթեան :
Գալուստեան Կարապետ Աղա, յԱղեքսանդրիս :
Գալիագճեան Ալեքսան Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Գալիագճեան Տիգրան Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Գալիագճեան Կեորց Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Գարազալեան Խաչիկ Աղա, յԵւաշ :
Գարազալեան Կիմիշ Աղա, յԵւաշ :
Գարազալեան Յովնան Աղա, յԵւաշ :
Գալիամանեան Գարրիկ Աղա, ի Մանչեսթր :
Կեորցեան Մկրտիչ Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Կրաշար Պ. Յակոբ, ի Կ. Պօլիս :
Գրիգորեան Մինաս Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Գրիգորեան Սիմոն Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Գրիգորեան Սիմոն Աղա, ի Կարին :
Գարիշեանց Գալիբ, ի Տիփլիս :
Գուլարեանց Հայրապետ Գաւրեան, յԱզուլիս :
Գարատուն Ազգային, ի Մանիսա :
Գրանխոյեան Եսայի Աղա, յԵւաշ :
Եզեանց Նիկողոս Անտիպեան, յԱժտերթեան :
Եղիազար Յարութիւնեան Աղա, ի Զարրա :
Եղիկեանց Պ. Մկրտիչ, ի Ճաւա :
Եուսուֆեան Յովսէփ Զեկալի, ի Փարիզ :
Եուսուֆեան Տիգրան Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Երամեան Կեորց Պէյ, ի Կ. Պօլիս :
Երամեան Կարապետ Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Երկանեան Պ. Յանքեօս, ի Փարիզ :

Երկանեան Նիկողոս Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Զուրիկեան Խաչատուր Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Զօրայեան Նիկողայոս Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Էյարեանց Աղափեա Մոսկովիկ Հօփ-Մաքրիբ, ի Մոսքուա :
Էլիկիագէանց Սարգիս Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Էնկիւրեան Պ. Յովնաննէս, ի Փարիզ :
Էնֆիէճեանց Համբարձում Աղա, ի Տիփլիս :
Էքսմէճեան Յարութիւն Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Ընկերութիւն ընթերցասիրաց ի Խազգիւղ, ի Կ. Պօլիս :
Թագաորեան Կեորց Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Թանգարան Վերժանութեան, ի Կ. Պօլիս :
Թարիգեանց Ալեքսանդր Անտիպեան, ի Շուշի :
Թերզեան Մելգոն Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Թիւրիկեան Բարսեղ Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Թնկրեան Յակոբ Աղա, ի Լոնտոն :
Թոգարլրեան Ստեփան ի Կ. Պօլիս :
Թովմասեան, ի Ճաւա :
Իզմիրեան Պ. Յովսէփ, ի Լըզար. (3 օրինակք) :
Իսիւմեան Կարապետ Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Լազարեան իշխանք, ի Փերթպուրիկ. (2 օրինակք) :
Լամարթիւ, ի Փարիզ :
Որիս-Մելիքով, ի Փարիզ :
Լուսաւորեան Դպրոց, ի Նիկոմիդիա :
Խաչարեանց Բախշի, ի Տիփլիս :
Խանդամիրեանց Մարտիրոս, ի Շուշի :
Խաչիկ Աղա բարգման Անզղիւղ Տիւրապետիւն, ի Պաղտատ :
Խաչիկեան Կարապետ Աղա, ի Ռոման :
Խաչիկեան Յովնաննէս Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Խաչումեան Մանտեփ Փիլիպոս Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Խարայեան Կեորց Աղա, ի Պօլիս :
Խրլըճեան Յակոբ Աղա, ի Նոր Նախիջեան :
Խորասանեան Կեորց Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Խորասանեան Պետրոս Ամիրայ, ի Կ. Պօլիս :
Խորեան Գարրիկ Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Խորասանեան Պ. Ճիվան, ի Փարիզ :
Խրաման Տէր Մկրտիչ Վարդապետ, ի Վան :
Խօնկէկիւեան Պ. Գրիգոր, ի Փարիզ :
Կարապետեան Պ. Աւետ, ի Ճաւա :
Կարսեւ տը Թափ, ի Փարիզ :
Կեանօնցեանց Մկրտիչ Յարութիւնեան, ի Շուշի :
Կեկիկեան Փիլիպոս Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Կիմիշեան Կեորց Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Կիմիշեան Գրիգորիկ Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Կիմիշեան Պ. Կրօնիդէս, ի Փարիզ :
Կոզալեանց Միքայիլ, ի Տիփլիս :
Կոզալեանց Կարապետ Աղա, ի Նոր Նախիջեան :
Կոստանդեան Գրիգոր Աղա, ի Զմիւռնիա :
Կրպեան Պ. Մկրտիչ, ի Փարիզ :
Կրճիկեան Անդրանիկ Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Կրճիկեան Յակոբ Էֆենտի, ի Փարիզ :
Կոյալեան Խաչիկ Աղա, ի Ռոման :
Հանեան Եղիազար Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Համամեան Սարգիս Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Համբարձումեան Ասապուշ Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Հաքիմեանց Պ. Նիկողոս ի Փերթպուրիկ :
Հերակ Լայկազուն, Իշխան Վրաստանի, ի Տիփլիս :
Հօփիսիմեան զպրոց, ի Զմիւռնիա :
Ճեղալիլեան Մկրտիչ Ամիրայ, ի Լոնտոն :
Ճեղալիլեան Սրբոնի Տիկին, ի Կ. Պօլիս :
Ճեղալիլեան Պ. Վանրամ, ի Փարիզ :
Ճեղալիլեան Թովմա Աղա, ի Գալիքիս :
Ճուպիլեան Ներսէս Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Մակաղեան Գրիգոր Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Մակարեանց Արսէն Աղա Բարեյոյս, ի Կարին :
Մանանեան Միքայիլ Աղա, ի Փարիզ :
Մանուկեանց Յարութիւն Միքայիլեան, յԱզուլիս :
Մանուկ Պէյ, Գրիգոր Ճեղալիս, ի Փարիզ :
Մանուկ Պէյ Յովնաննէս Մուրատ, ի Փարիզ :
Մանուկեան Պօղոս Աղա ի Փարիզ :
Մարգարեան Յարութիւն Աղա, ի Կ. Պօլիս. (9 օրինակք) :
Մարգարեան Յովնաննէս Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Մարգարեան Յովնաննէս Աղա, յԻսկիւտար :
Մարգարեանց Նիսալ, յԱզուլիս :
Մարկոսեան Գրիգոր Էֆենտի, ի Կ. Պօլիս :
Մարտիրոսեան, ի Ճաւա :
Մելգոնեան Կեորց Աղա, ի Նիկոմիդիա :
Մեսրոպեան Վարժարան, ի Զմիւռնիա :
Մելիք Աղա, ի Փարիզ :
Միհրդատեան Թաղեոս Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Միսաքեան Աւետիս Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Միսաքեան Կարապետիկ Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Միսաքեան Նիկողոս Աղա, ի Կ. Պօլիս :
Միսաքեան Ճիվան Աղա, Բինկեանցի ի Կ. Պօլիս :
Միսաքեան Վարդերես Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Մ Ա Ս Ե Ա Յ Ա Ղ Ա Ի Ն Ի

Ա Ի Ե Տ Ա Բ Ե Ի Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն Ե Ա Յ Յ

Հ Ա Յ Ա Չ Ե Ա Ն Թ Ա Ն Գ Ա Բ Ա Ն

ՔԵՐԹՈՒՄՆ.

Աղանին իրեն քաղցր պարտք սեպած է եւ պիտի սեպէ միշտ իր ամսօրեայ բերքերն ամենուն ախորժելի, սիրելի եւ օգտակար ընելու : Մօտերս բերել ու սիրալիք գանգատներ սկսան ականջն հասնիլ ազգիս բանասիրացը կողմանէ՝ թէ մեծ տրտմութեամբ կրտսնեն որ այ հազիւ երբէք ոտանաւոր մը, քերքուած մը կրնրատարակէ. վերջի բոցարեբառ այս նիւթիս վրայ մեկ-բանի նամակ ալ ընդունեցանք, որոց միոյն նշանաւոր խօսքերն արժանի կրնամարիմք յիշատակել. « Գերապատիւ Վարդապետ. Հինգ վեց տարիէ ի վեր Բազմավեպին ինչ խեղճութեան մեջ իյնալը մեզմէ քաջ գիտէք. վասն զի ինչ էր այն երկասիրութիւնը երբոր բազմամանձար, բազմամնուտ եւ բազմախորձ Գերապատիւ Այվա-

զովսքի Գարբիէ վարդապետին գրչէն կեցէր, եւ ինչ հիմա..... ուստի եւ իրաւամբ ազգիս մեծապատիւ եւ գիտնական անդամներէն մեկը, երբեմն նախանձայոյց պաշտպան Մխիթարեանց եւ առատապարգեւ դրամօք ձեռնառու եւ օգնական, ըսեր է յօգնախումբ եւ պատկառելի ժողովոյ մը մէջ թէ « Փոխանակ բազմավեպ կանչելու՝ բազմավր... կանչելու է գայն... : » Ազգիս այս հրատարակութեան վրայ ունեցած մեծ համարման կորուստը ասկեց ալ յայտնի է որ բաժանորդաց թիւը հինգ հարիւրէն կըլսեմ թէ քառսուն իջեր է, թեպէտ այսչափին վրայ ալ կըտարակուսիմ. ասոնք ալ բանաստեղծութեան վրայ մեծ սեր ունենալով՝ երբեմն երբեմն մեջի հրատարակուած ոտանաւորներուն սիրոյն համար մնացած են : Արդ

ճրջափ փափաքելի էր մեզ մեր սիրելի ու հարազատ հայ Աղաւնոյն մէջ Բագմավիպին մնացած այս փոքրիկ առաւելութիւնն այ տեսնել. այն ատեն անշուշտ լերուք որ այն խորթացեալ գրուածոյն սեւ երեսը նայող ջրլլար, վասն զի չէք գիտեր քէ Մխիթարեանք եւ իրենց գրուածներն ճրջափ այս միջոցիս այլ եւ այլ ազգատեաց եւ ազգուրաց գործերով ատելի, զգուելի եւ պշգալի եղան բոլոր հասարակութեան մէջ Հայ անունը կրողին, եւ նոյն իսկ մեր լուսաւորեալ հոովմեազաւան համազգի եղբարց մէջ : Հաւատացէք ինծի, Հայր Սուրբ, որ մէկը չկայ որ Մխիթարեանց բերնէն կամ գրուածներէն ազգասիրութեան սրբազան անունը լսէ եւ իբրեւ սրբապղծէ մը ականջը ջզոցէ կամ տրտմութեամբ երեսը դարձընելով ջմեկնի ջհեռանայ, եւ ոմանք նաեւ բիւր հայ-հոյանքներ ու նզովքներ ջարձըրկեն... Զարմանալի եւ անակնկալ փոփոխութիւն... Ատենով Մխիթարեանք օրինակ էին ազգասիրութեան, եւ հիմա գարշելի ազգատեցութեան եւ ազգուրացութեան նզովելի Վասակներ դարձան... Եւ այս յանկարծական փոփոխման պատճառը ձեզի մեկնութեան կարօտ չէ. վասն զի երէ ձեր քաշած անտանելի ու բարբարոսական հալածանաց եւ նեղութեանց տխուր յիշատակը ազգասիրաց սրտին մէջ կենդանի է, ճրջափ եւս առաւել ձեր կարեւոր սրտին մէջ անջնջելի կերպով դրոշմուած պիտի ըլլայ... »

Այս եւ ասոր նման խօսք ու յորդորանք լսելէն յետոյ ջեմք կրնար ազգիս այս բնասէր մասին բաղձանքն ալ ջկատարել : Անա կրխոտանամք իւրաքանչիւր ամասրերբին մէջ իրենց ջիմքն ալ վայելջահիւս քերթուածով մը պարարելով՝ զիրենք հաճել : Ակսիմք ուրեմն.

ՅԱՌՈՒՐ ԵՐԿԵԱՊԱՐԳԵՒ ԾՆՆԳՈՅ ՍԻՐԱՅՆՈՅ ՀՕՐ ՄՈՐՈՅ
ԾՆԵԼԱՍԵՐ ՍՐՏԻ ԳՈՅԶԵ ԱՅՍ ԹԵԼԱԳՐՈՒԹԻՒՆԷ.

...C'est mon père...

Mais un père que j'aime, un père que j'adore.

Racine.

Հայր իմ... Հայր իմ, առ իմք ըզբեզ յորժամ յիշիցն մընեկասէր գորովոյ տրօփին ի սիրտ իմ լրան... Ընդէր հեղեալ արտասուաց սերկեան գաջօք վարագոյր, Ինձ յարփենին ջրներէ հայել զիտակ լուսարոյր :

Ո՞հ, ո՞չ իւրեղի ինձ այս օր, բսփոփանաց ո՞չ այս ժամ, Ո՞չ այդ արեւ հրակայծակ քեւ իմ կենաց որորան, Յորժամ ի ձեզ խաւարին բափեալ զբստուերսն նըսեմ՝ Գեզ, Հայր սիրուն, մերկանայր ըզկերպարան իւր վըսեմ :

Ո՞վ երջանիկ ձառագայր, նըշոյ յաւերձ սիրեցեալ, Որ զլշերւոյն զառաջին ըզպատրբակ պատասեալ՝ Յողջոյն իջեր կենաւիր իմ Հօր բըբաց զըւարբուն, եւ զաղունին ժողովք նախկին ակնարկ սիրասուն :

Այլ ինձ աւանդ, ո՞ սրփի, ինձ քո ձաճանջք ոսկեմատ. Ո՞ն պըղտորեալ զիմ աջաց ոչ քէ ներձուն ըզմըռայլ. Խորհուրդք ի սիրտ բագմաղեմ տըխուրք ըզխնդ յաշորդեն, Եւ ոգոր մեծ ի ծոցիս, լանջք անձկացեալ ոչ բասն :

Եւ իբր ամպոց խեռ կուտակ մի ըզմիով ելեւել Սըձակ յերկնից վարզեն դաշտ, պատրաստ զիրեար պատասել, Եւ մենամարտ մըբցանացըն ձայն տըւեալ երկուտտեք ձակատ կանգնին առ ձակատ. — ամենուրեք կայաւ մեզ :

Իսկ ապ՝ ի շոհնդ աճաւոր որոտայով կըր բախին՝ Թունդ տան բարձունք եւ երկիր, մանկանացուք խուճապին. Եւ շանբընկեց հրավարսամ որոտընդոստ փայլակեալ Յորդահոսան բափին ամպք, երկինք ողջոյն ի տապալ :

Նոյն եւ իմ սիրտ նոյն ամբոխ, նոյն եւ իս մարտ աղեկեզ, Եւ մի եսեր անձուկ սիրտ այնքանոյ կըրից գոլ հըրկեզ... Բախին գուպար առ գուպար. իսկ ո՞ յաղբող նաճատակ, Ուրախութեան մի ժըպիտ, քէ բախձալիր հեկեկանք :

Յաջացս հայիս քէ վըտակս, սըրտատոջորն հառաջանս՝ Կարծես ընկձել զիս ցառոց յաղիողորմ հերկբանս. Այլ ընրակից այն նըշոյլ, այն սըրտատրօփ իւրեղութեան Ո՞չ քեզ գուշակ հանդերձին գոր ի ներքոյսն իս ըզգամ :

Իսկ արդ իցնմ ես տըխուր... իցնմ զըւարք ես ի խնդ. Ո՞ ներհակիր յաղցանէ սիրտ զիմ կայեալ ունի պինդ... Սա աւասիկ, նոր զարմանք, ի նոյն անդուստ աղբերէ Հակառակաց գուզալքեմ աստէն զիտեմ ծընունդն է :

Թէ այտք ի ցոյ հեզասան, քէ լուճոյն ըիբք մըբագնին, Թէ զերդ ի ծով սիւզաշունջ լանջք վետ ի վետ տատանին, Այ՛ն, Հայրիկ, սիրուն Հայր, քո յիշատակ ցանկալի Ծընելասէր գայդ մըբցանս, բոց գայդ յուզեն իմ սըրտի :

Իբրեւ զի քաղցր է ինձ, Հայր, յայլագունեան յայդ տեսիլ Սէր ըզբոյին նըկատել զի իս ազդէ գուզակիր. Մերք ի ժըմիտ ըզըբբունս, ըզլիճ լընու մերք գաջաց Եւ զանըմանգո ի բընէ՝ Սէր վենագոյն լըծորդեաց :

Այսպեւ հըզօր ի սըրտի, Սիրոյն անդ բուռն է հանդես. Զընամագեղաց բագմեալ զան՝ Սէր ձախար առնու յասպարեզ. Իինդ եւ բախիծք ի համբոյր նորուն փառաց անդրոսվարք Իբրու զի տիւ եւ զիշեր զազողոնեան ձըզեն կառք :

Տես միանգամ դու զերկիր՝ որպէս զի մեծ սանձանքն են, Ոչ հետք բընու զնօրին ծայր, ոչ զեզերս աջք նըկատեն. Նա յաղբարերձ քան քէ նաւ սաղապաճեմ սուբալով Տիեզերաց յանպարոյր յարարընեալ լիւղի ծով :

Բայց յայնամիր գայդ բանակս յեզերց անտի մինջ ի մտա Նուաճեալ մարդոյն օրեան սանձէ ըզմայրսն համագունդ. Հազար հազարք հազարաց շունջ անդ ծըծեն կենսածին, Որ քան ի դեմս եւ յիրան ի բան՝ լի միտս որոշին :

Մին յատակեալ, այլ շինէ, սա յորդ՝ իւրեղից նա ի ծայր. Սա գորովի, միան ատեալ, ... սոքա մի ազգ համահայր. Այլ աղէ մի դու զերեսս, ի ներքս ի սիրտն ուշ կայլիք. Տես ո՞չ անդէն համանեա զիտես կընիք գուզակիր :

Ոչ զմովկեան ուղեւոր յալեաց եզիտ հանդարտել, Մանկանացուն ոչ ըզսիրտ երբէք կալով աներեր. Բիւր դարձադարձ պարագայք, սըրտին շիջու ոչ հընոց. Սէր անդանօր օրանայ, Սէր սըրտի յուզք մըշտարոց :

Ի՞ մանացու, դարձ հայեաց, ո՞ քո գործոցդ է վարիչ. Զձ կարծիցես զեկավար ձանապարհիդ քում հակիրճ. Մերք առ Բարձրեալ դու ըզխիւք, մերք յընտանիս կարեւոր. Երախտագետ, բարերար, եւ նուպ՝ վայրագ, նենգաւոր :

Չի յարափոխ այդ տիպարք կամ շրջադարձ յեղյեղմունք.
Ըզմբ բերան որ զբզուհաց՝ յայլ ոք լուտայ շարաշուք.
Այժմ ի ծիծաղ ծաղկին այտք, անդ ի ծրփանս եւ կրնձիո,
Յարփառն ընծուի մինչ ի ցայց՝ ցանգ փոփոխեալ ի կըշիո... :

Բայց այդ համայն արգասիք. — շիցնն նոցուն եւ պատճառք,
Ի ներքս ի քեզ մուտ, ով մարդ, մի խնդրեսցես զայդ յօտարք.
Գանձ դու ծածկեալ ի ծոցիդ, աստուածատուր է դ'ասանդ
Յոր ծըրարեալ ընդ բարւոյն խուռն եւ սերմունք զընին ժանդ :

Չարմանայցես, մանացուդ, զհանրդ դու կաւ հողագանգ
Առ որ քեզ շունչ ետ ւողի ուժգինս առ նա ձրգտիս ցանգ.
Եղձաննի քոյդ մարմին, ծառայական բայց դա մասն
Հայեաց յոր սիրտդ ամփոփէ՝ Վեհին պատկեր աննիւզ :

Իցե՛ տեսեալ քո ըզրոց. բարձունք բրոհիչք են նորայ.
Բոց է եւ Սէր, վայրանակ ոչ հանդուրծէ գոտրնկայ.
Բոց է եւ Սէր, եւ ընդ ինքն առեալ շրջան հոյովի.
Բոց է եւ Սէր, եւ գոր շուրջ շանայ՝ ըմարծել իւրովի :

Բայց զի արձակ ունի սլաց, ոչ միշտ գորեն պանեաց չափ,
Է զի ընդ անձն իւր համակ առեալ բառայ անբարբափ,
Չանձն՝ իւր եղ կետ նըպատակ. եւ ըզպայման մերք վազեալ
Ըզնրմանեօք խառնեցաւ, յԱստուած վերելսն բողեալ :

Ամենայնի առիք սէր, Սէր աշխարհի բրուջարան,
Ի Սէր զբզուհեք եւ առեմք. հեռ եւ վըրեժք նովաւ կեան.
Ատելութիւն չիք յերկրի. մըտաց պատկեր անեակ.
Չատեալ, այլ զանձնն սիրէ, զի իւր սիրոյն գոս ներձակ :

Թէ բոց վառեալ յերակունս, քէ փայլակն սուրք եւ տեզ,
Թէ յապաժոյժ եւ յապշոպ քաղաք եւ անդք ծախին հեզ,
Մի բնաւ կարծես բըշնամի լուցեալ ի լանջըս զընդիւն,
Սէր ըզբազուկս ի նրացան զինէ մահու շառաչիւն :

Այսպես ի ծոց տիեզերք ափսն ձեմի բազրտիւ,
Լուսաւորաց սա զառեղ ի զիլ զըլէ բիւս յա՛րբիւ.
Եւ մեր գընդիս այցելու շեր եւ ըզոյս հայրայրէ,
Անձրեւ, երաշտ, շանք, մըրբիկ, նորս եւ սիւզ շընորճ է :

Բայց անասակ եւ դու Սէր. Սէր զարմանամ կենսարուիս,
Իբրեւ զի քաղցր են նորս քելազրուքիսնց անկեղձ ուիս.
Ընդ մարմնական երեսուր կարծես զոգեալ սերովքէ,
Աչք ի խոնարն երկրապիշ, այլ շեշտ իւր սիրտ յերկինս է :

Հայեաց ամբոյս մեծ յերկրի՝ երկնից կալեալ արանետ,
Սէր ի միջի կայ սարիք, Սէր նոցա Սէր կընիք եդ.
Գիտնի կամիս գոք յարիւն ներկեալ Փըրկչին քէ իցէ,
Տես գառ. ընկեր նա ըզՍէր ընդ Աստուծոյ լըժորդէ :

Այսգոյն երկնից հաճոյ Սէր. սիրես եւ վարձք ուղեկցին,
Ընդ Աստուծոյ գիւտից գոյզ յերկրի ձեմել իբր յերկին.
Չինչ քաղցրագոյն քան ըզՍէր, զինչ քան Սիրոյն պատուիրան
Գուք զանջըրդիս ծակոտեալ եզիտ ինչ մարդ նեշտական :

Ի դոյն յօժար եւ բնութիւն, ի դոյն միտեմք ընդաբոյս.
Սիրտ չես չիւր խորս խոնարնեալ՝ Սիրոյն տրփէ նախ ի յոյզ.
Ոչ նոր ի քեն, մանացու, անխար հրամանք պանանջնն,
Այլ գոր ի լանջս ի պան եդ, Սէր, զարձուցես դու այդրեն :

Իցե՛ քո սիրտ սիրագգաճ. — աղէ ինձ վեր դու կարկամ,
Յաղապատանս մի Սիրոյդ զբզուհս գեղըսայր, բարկկամ.
Բիւր շան ի գործ, բայց ի գո՛ւր. Սէր ճանաչէ զիւր բեւեռ.
Տես յնտանիդ ախորժակ զհանրդ գորեն կանգնեաց Սէր :

« Ըզձնող քոյին պատուեսցես, նա զիմ լընու քեզ փոխան.
Նրմա պաշտօն, յինն վարձ կեանս հորդեսցն քեզ երկայն՝ »
Այլ իցե՛ Սէր, քէ երբէք սիրտ զըլասցի զայն որդոյ...
Ա՛ն, ոչ պատիւ ես եւեր, այլ եւ գորբոր իղձ սիրոյ :

Արեւ եւ յոյս իմ քո, Սէր, դու իմ աւուրց հեղինակ.
Քո զիս բազուկ ի վրձեն բափեր ի դուրս անպարփակ.
Կենաց սակայն ինձ միջնորդ, ակնարկութեանդ լըցուցիչ
Ըզհայր գիտեմ ես յերկրի իբրու աշոյղ գու դիւրիչ :

Գու յանձնատոյցն բուռցեալ տաղաւարիս օրեանս,
Ինձ ըզգալի քեզ տիպար բողեալ ըզձնօղս յանդիման.
Ախորժեսչիք, Անմահ Սէր, քէ սիրտ բուրք քեզ եւ յոյս՝
Նոցա ձօնեմ խանդակար գերախայրիս սերտ Սիրոյս :

Նոքօք առեալ իմ ընձիւղ, պըտկեալ նոքօք շառաւեղ,
Մեծ ինչ բընոյն քէ նուիրեմ զըստուեր Սիրոյն վարսագեղ.
Նա զողոզոտն ինձ յարբունս ցուպ վերամբարձ կենսատու,
Նըմին ալեաց սըրտարեւաք լիցին բարձող խնամարկու :

Այգուն այգուն երբ երկնից վարդաձոյլ զրուեր փեռնկին,
Արծարափայլ երբ լուսնի վարսք շող ի շող ծածանին,
Ըզձրնօղաց զիմ յիշատակ
Յօղեսցն աչք կըրկնավըտակ :

Եւ սըխրային մինչ տեսիլ արարչագործ զիս էից
Սէր, ի քոյին վե՛ն պաշտօն ամբառնայցէ սիրալից,
Տիեզերաց անմահ ընդ Հայր
Եւ իմ հայր քոյդ ինձ յուշ տիպար :

Բայց քո առատ, Բարձրեալ Սէր, աչ քէ ի վարձ գեղանի,
Թէ հայրագուրբն սիրոյ պըսակ կապես արժանի,
Հանդերձելոյն առհնաւորեալ
Աստի կանխեալ տալով նըմայ,

Ա՛ն, մի զայդ ինձ, մի աւուրք ինձ քան ըզձօրն շնորհին,
Այլ ընդ իմոցս եւ զայդ տուրս կըրկնեսցես յամբն նորին.
Չաւուրս երկնից Հայրն կեցցէ.
Չայս քեզ որդիս շընորճ հայցէ :

Եւ որ յերկնից միջակի քեւ յայսմ աւուր լուսափայլ
Ասող հայրենին ծագեցաւ, մի ըզնվատ պատէ մօայլ.
Այլ պարունակ նորս յերկար
Շըրջանակի յանպարոյր դար :

Գուցէ ընթերցողք այս գեղեցկամիս ու սիրա-
բուխ տողերը կարդալով փափաքին իմանալ նախ
քերթողին անունը, եւ երկրորդ ով է այն նա-
խանձելի անձը որուն համար անիկայ « Հայր
իմ... Հայր իմ, առ իմե՛ք ըզքեզ յորժամ յիշիցեմ՝
ձնելյաւեր գորովոյ տրփիւն ի սիրտ իմ լըսեմ...
Եւ ասոնց նման եւ անելի բազմաթիւ գոզտրա-
բարբառ հայրասեր խօսքեր ու իմաստներ կըսէ :
Բանասիրաց մեշէն քերես ոմանք յոճոյն իմանան
որ քերթողն է Հ. Խորեն Գալիլայեան. իսկ հայրն
նոգեւոր՝ Գերապատիւ Գարրիէլ վարդապետն է,
որուն ձնեղեան օրը, ասկեց եօթը տարի յառաջ,
մայիսի 24ին յօրիներ էր նա այս գեղեցիկ քեր-
բուածը : Քերթողին իւր զեռարոյս քրօշը յիշա-
տակին նուիրած փափկախօս մեկ տաղը հրատա-
րակելնէս վերջը, բազմաց դրուատիքը լսելով՝
ուզեցինք իր հայրասեր զգացմանն ալ մեկ ճաշակը
տալ, ուստի խնդրեցինք զայս տաղը Գերապատիւ
Վարդապետէն, ցուցընելով միանգամայն մեր
փափագը՝ որ զայն յանձն առնու իր քաջա-
բունատ գրչին կորգանէն (հատուէ) հանելով՝ մեզ

յուզարկել : Ամեն անգամուն պէս խնդիրքնիս սիրով ու շուտով կատարեց նա, եւ գրած պատասխանին մէջ այսպէս իր դատաստանը կրօնայտներ քերթուածոյն ընտիր ոճոյն ու հիւսուածքին վրայ. « Զքերթուած Խորենայ անձկալոյ յակնարկիմտադիր սիրով, եւ գերազանց քուեցան ինձ քան զիւր իսկ գրեալսն երբեմն ի Բագմավեպին. յոյժ պերճախօս է յորժամ զսիրոյ եւ առ սիրելիս ճառէ. վասն որոյ եւ խղճեցի աւելի ինչ փոփոխումն ի՛տողսն առնել՝ բաց ի կետից սակաւուց : »

Հարկ չէ ըսել քէ այս իմաստուն եւ անաջառ

վկայութիւնը ճրջափ պատիւ կրնէ քերթողին, եւ անոր յարգն ու սերը ազգասիրաց մտքին ու սրտին մէջ կրկրկնապատկէ : Մեզի միայն այս փափաքելի է եւ ուխտիւք կըխնդրեմք յամենողորմ յամենազօր Տեառնէ, որ դժուարին երեցած պարագաները դիւրացընելով՝ օր մը յառաջ մեր դեռահասակ Գերթողը սիրելի ազգերնուս հարազատ ծոցը դարձընէ : Այն ատեն անա մեր խնդութիւնը կատարեալ պիտի ըլլայ. պիտի կատարուի նաեւ ազգասիրաց սրտին ի վաղուց ունեցած իրաւացի բաղձանքը :

ՍՍ. ՀՄԱՆՔ ՏԵՍՉՈՒԹԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ Ի ՌՈՒՍԻԱ.
(Շարայարութիւն. Տես էջ 52. 78)

ԳՂՈՒԹ Գ.

ՎԻՃԱԿԱՌՈՐ ԱՌԱՋՆՈՐԳՔ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅՆ ՀԱՅՈՑ.

ԾԵ.

Հայոց եկեղեցիները այլ եւ այլ վիճակներ կրթածնուին, որոց կառավարութիւնը յուսաւորջական Հայ Արքեպիսկոպոսաց յանձնուած է :

ԾԶ.

Ռուսաստանի սահմաններուն մէջ վեց վիճակ ունի Հայոց եկեղեցին. առաջին՝ Նախիջևանի եւ Պեսարապիոյ, երկրորդ՝ Աժտերխանի, երրորդ՝ Երեւանայ, չորրորդ՝ Վրաստանի, հինգերորդ՝ Գարապաղի (կամ Սիւնեաց աշխարհին), եւ վեցերորդ՝ Շիրուանայ (կամ Աղուանից) :

Նախիջևանի եւ Պեսարապիոյ վիճակին մէջ են Փերրպուրկի, Մոսքուայի, Նոր Ռուսիոյ կառավարութեանց եւ Պեսարապիա նահանգին եկեղեցիները. Աժտերխանի վիճակին մէջ են Ռուսաստանի ուրիշ ամեն եկեղեցիները՝ բաց ի Վրաստանէն եւ Անդրկովկասեան նահանգներէն. Երեւանայ վիճակ են Երեւանայ՝ Նախիջևանի եւ Որդուպատի գաւառաց եկեղեցիները եւ Շորեկէի գաւառիները. ասոր հետ կընամարուի նաեւ Ստաբեու մայրավանքը, Գարապաղէն գատուելով, բոյոր իր ժողովրդովը հանդերձ. այս վիճակիս առաջնորդ ըստ հին կարգադրութեան ինքն իսկ Կարողիկոսն է, որ իր Փոխանորդաց

ձեռքը կրկառավարէ զայն, եւ անոնք կընստին Երեւան քաղաքը, եւ Հայաստանի Նախիջևանը, ինչպէս նաեւ ի Շորեկէի եւ ի Ստաբեու : Վրաստանի վիճակ են բուն Վրաստանի եւ Նոխաբերուպոլսոյ (Գանձակայ, Կենձէի) շրջակայից եկեղեցիները, Պորջային, Գագախ, Շամշատիլ գաւառներուն ու Բամբակի մէկ մասին եկեղեցիները, եւս եւ Ախլցխայի գաւառին, Իմերեթին ու Կուրիէիին եկեղեցիները : Այս վիճակիս մէջ վիճակաւոր առաջնորդին կողմանէ Փոխանորդներ կընստին Նոխաբերուպոլիս, Ախլցխա, եւ Իմերեթ : Գարապաղի վիճակ են բուն Գարապաղի եկեղեցիները (բաց ի Ստաբեու մայրավանքէն ու անոր ժողովրդէն), եւ Շեքի ու Թալիշ գաւառաց եկեղեցիները. այս վիճակիս մէջ վիճակաւորին փոխանորդը կընստի Շեքի քաղաքը : Շիրուանայ վիճակ են Շիրուանայ, Քուպայի, Պաքուի ու Գարբանդայ գաւառներուն եկեղեցիները. այս վիճակիս մէջ առանձին Փոխանորդ չըրուիր :

ԾԱՏՕԹՈՒԹԻՒՆ. Տաճկաստանէն եկած ու Ախլցխայի գաւառը եւ Շորեկէի սահմանները բնակած հայ գաղթականները՝ ըստ առաջին կարգադրութեան կրկառավարուին Կարապետ ու Ստեփանոս արքեպիսկոպոսաց ձեռքովը՝ որ անոնց հետ եկած են, անկախ մնալով վիճակաւոր առաջնորդներէն, անմիջապէս Կարողիկոսին իշխանութեան տակն ըլլալով. իսկ երբոր անոնք այն երկիրներէն դուրս ելլեն, վերոյիշեալ գաղ-

բականներուն հոգեւոր գործոց կառավարութիւնը՝ բուն տեղացի Հայերուն գործոցը պէս վիճակաւոր առաջնորդաց ձեռքը կանցնի. այսինքն Շորեկէի գաղթականները երեւանայ վիճակին հետ կը միանան, իսկ Ախալխալսիները Վրաստանի վիճակին հետ :

ԾԷ.

Ռուսաստանի մէջ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ վիճակաւոր առաջնորդները կը դրօշման Կայսեր ձեռքովը նոյն յուսաւորչական Հայոց եկեղեցական աստիճանաւորներէն ընտրուելով. անոնց հաստատուիլն ու արձրկուիլը կայսերական հրովարտակներով կըլլայ : Պաշտօնին առնելու ատեն երգում կընեն հաւատարիմ հպատակութեան եւ պաշտօնատարութեան :

ԾԸ.

Ռուսաստանի մէջ Հայոց Արքեպիսկոպոսները այնպիսի առաջնորդներ են որ լիակատար հոգեւոր իշխանութիւն ունին իրենց յանձնուած վիճակներուն վրայ, եւ անոնց կառավարութեանը համար պատասխանատու են թէ տէրութեան եւ թէ իրենց հոգեւոր մեծաւորին : Անոնց կառավարութեանը գործակից կըլլան իւրաքանչիւր վիճակի մէջ հաստատուած եպիսկոպոսական Ատեանները :

ԾԹ.

Հայաստանեայց եկեղեցւոյ վիճակաւոր առաջնորդները իրենց վերատեսչութեան սահմանին մէջ այլ եւ այլ եկեղեցական աստիճաններ կուտան ձեռնադրութեամբ ըստ արարողութեանց իրենց եկեղեցւոյն՝ արդէն անոր մէջ այս բանիս համար հաստատուած կանոններուն համեմատ, եւ կընային որ քահանայից եւ ուրիշ եկեղեցական պաշտօնեից թիւը առանց եական հարկաւորութեան չաւելնայ : Վարդապետներ ալ կը ձեռնադրեն, բայց էջմիածնի Կարաւղիկոսին հրամանաւր միայն :

Կ.

Հայոց եկեղեցւոյն վիճակաւոր առաջնորդները իրաւունք ունին իրենց իշխանութեանը տակ գտնուած եկեղեցականաց առ ժամանակեայ ճանապարհորդութեան հրաման տալու, բայց չորս ամսուան համար միայն. անիլի երկար ժամանակի համար՝ իրենց գլխաւոր հոգեւորական մեծաւորէն հրաման կը խնդրեն. եւ անիկայ Ռուսաս-

տանի սահմանէն դուրս երբայ ուզողներուն համար տէրութեան կառաջարկէ՝ հասարակաց օրէնքին համեմատ :

ԿԱ.

Հայոց եկեղեցւոյն վիճակաւոր առաջնորդները պարտական են ձեռքերնեն եկած ամէն ջանքն ընել որ իրենց յանձնուած հոգեւորական հօտը ամենայն բարեկարգութեամբ ծաղկի, անձամբ օրինակ տալով բարեպաշտութեան եւ ամէն տեսակ քրիստոնեական եւ քաղաքական առաքիւնութեանց :

ԿԲ.

Արքեպիսկոպոսները կընսեն իրենց վիճակին մէջի եկեղեցականաց ամենայն գործողութեանցը վրայ, յորդորելով զանոնք յառաքինի վարս՝ համաձայն վարդապետութեան սրբոյ Աւետարանին :

ԿԳ.

Հայոց վիճակաւոր առաջնորդները ջանալով որ սրբոյ Աւետարանին կանոնները անիլի հաստատուին եւ բարեբարոյ վարքը անիլի տարածուի իրենց վիճակին մէջ գտնուող ամենայն աստիճանի Հայերուն մէջ, այս բանիս համար կը գործածեն այնպիսի նեղահամըրոյ խրատներ ու յորդորանքներ որ համաձայն են քրիստոնեութեան ճշմարիտ հոգւոյն հետ : Պարտական են ըստ կարի զգուշանալ ամէն տեսակ աւելորդ խստութենէ :

ԿԴ.

Վիճակաւոր առաջնորդները պարտական են՝ ամէն տարի, կամ գէր երեք տարին մէջմը տէրութենէն իրենց յանձնուած վիճակներուն այցելութեան երբայ : Թէ որ ամենեւին անկարելի ըլլայ իրենց այս պարտականութիւննին կատարել, կըլանձնեն այն այցելութիւնը իրենց իշխանութեանը տակ գտնուող պատուաւոր եկեղեցականներէն մէկուն, պէտք եղած հրահանգները տալով անոր :

ԿԵ.

Վիճակներուն այցելութեան ելած ատեննին մասնաւոր մտադրութեամբ կընային թէ ինչ վիճակի մէջ են եկեղեցականները, վանքերն ու եկեղեցիները, տեսած անկարգութիւննին վերցնելով, եւ այն անկարգութեանց նորէն չպատահելուն համար պէտք եղած նմարքներն ի գործ դնելով :

ԿԶ.

Հայոց վիճակաւոր առաջնորդները նոյնպէս մեծ մտադրութեամբ կրնոզան վանքերուն մէջ ու եկեղեցիներուն քով գտնուած ուսումնարանները՝ թէ ընդհանրապէս եւ թէ իրենց վիճակներուն այցելութեան ելած ատեննին : Այն ուսումնարաններն օրէ օր աւելի բարեկարգելու եւ ընդարձակելու համար ձեռքերնեն եկած ամեն հնարքները ի գործ զնելով, մեծապէս փոյթ կուենան որ անոնց մէջ կանոնաւոր եւ զիւրին կարգ ուսման մտեւ, եւ բարի վարքը պահպանուի ուսուցչաց եւ ուսանողաց մէջ :

ԿԷ.

Հայոց եկեղեցւոյն վիճակաւոր առաջնորդները իրենց վիճակներուն այցելութեան ելած ատեննին՝ անոնց մէջի եկեղեցեաց եւ վանորէից ստացուածքներուն ինչ վիճակի մէջ ըլլալը կըքնեն :

ԿԸ.

Հայոց եկեղեցւոյն վիճակաւոր առաջնորդները իրենց վիճակներուն այցելութիւնը լմընցընելէն

ետեւ՝ Էջմիածնի Սիւննոզոսին մանրամասն համար կուտան իրենց գործողութեանցը վրայ :

ԿԹ.

Տարւոյն վերջը Հայոց եկեղեցւոյն վիճակաւոր առաջնորդները Էջմիածնի Սիւննոզոսին ընդհանուր հաշիւ մը կուտան իրենց վիճակներուն մէջ պատահած գործողութեանցը վրայ :

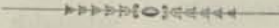
Հ.

Իւրաքանչիւր վիճակաւոր առաջնորդ՝ իր պաշտօնը առած ժամանակը՝ իրեն յանձնուած վիճակին բոլոր եկեղեցական ստացուածոցը ճիշդ ցուցակը կըմատուցանէ Էջմիածնի Սիւննոզոսին :

ՀԱ.

Երբոր վիճակաւոր առաջնորդ մը առանց կտակի մեռնի ու օրինաւոր ժառանգ չունենայ, իր անձնական ստացուածքը նոյն վիճակին մէջի յուսաւորչական Հայոց եկեղեցիներուն կերբայ : Այս գործողութեան հոգը յանձնուած է այն վիճակին եպիսկոպոսական ատենին :

(Շարայարութիւնն ուրիշ անգամ :)

ՎԱՐԲ ԳԵՐՄ. ՀՈՉԱԿ ՀԱՅԿԱԶԱՆՅ ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ.

Այս վերնագրով պատուական զիրք մը անցաւ ձեռքերնիս անցած տարի Իլվով քաղաքը տպուած լեներէն լեզուով : Հեղինակն է Պարոնց (Պարոնեան) անունով արդիւնաւոր հայկազն քահանան, որոյ համար ցաւով սրտի լսեցինք մօտերս թէ վախճաներ է : Յիշատակ նորա օրհնութեամբ :

Գրքին մէջ երեքհարիւրէն աւելի Հայկազն անձանց վարքերը կան այբուբենական կարգաւ որը երկայն որը կարճ, ամենն ալ վատերական

գրուածքներէ ու յիշատակարաններէ առնուած : Ինչպէս որ մեզի ցանկալի են այսպիսի ազգային տեղեկութիւնները եւ ազգիս պարծանքաւելցընող յիշատակները, յուսամքքէ ազգասէր ընթերցողաց ալ հաճոյ ըլլայ անոնց հայերէն հրատարակուիլը ամասգրոյս մէջ : Գաղղիարէն բարգմանութիւնն ալ հետը մեկտեղ կըղենմք, որպէս զի օտարազգի ընթերցողք եւս կարող ըլլան փոքր իշատէ հմտանալ նաեւ Լեհաստանի մէջ անուն հանած Հայկազանց պատմութեանը :

PRÉFACE.

ՅԱՌԱՋԱՐԱՆ.

En chaque pays où les émigrés arméniens, — qui se sont dispersés dans presque toute l'Europe, — ont reçu une cordiale hospitalité, ils ont toujours acquitté leur dette de reconnaissance par un attachement sincère à la terre qui les a nourris, et par des efforts constants pour se rendre utiles à la nation au milieu de laquelle ils se sont établis. Du haut des chaires scientifiques ils

իրենց հայրենիքէն ելած Հայերք, որ գրեթէ բոլոր եւրոպա ցրուած են, ամեն տեղ ալ ուր որ սիրալիր հիւրընկալութիւն գտեր են, իրենց երախտագիտութեան պարտքը վճարեր են՝ սրտանց սիրելով զիրենք սնուցանող երկիրք, եւ անդադար ջանալով որ օգտակար ըլլան այն ազգին որոյ մէջ բնակած են : Ուսումնական տեղեաց բեմերուն վրայէն ցուցուցեր են ուսումնասէր

ont tracé à la jeunesse studieuse des directions salutaires, et les cours de justice ont trouvé parmi eux de zélés magistrats qui ont soutenu leur réputation sans tache. Dans l'église, au sénat, dans les combats, on a vu ces athlètes expérimentés se dévouer et donner leur vie pour défendre l'intégrité du territoire hospitalier.

Quelque désirable que puisse être pour la nation une biographie complète de tous ces hommes illustres qui ont si glorieusement inscrit leurs noms dans les fastes du monde, je la crois impossible, ou du moins au-dessus des forces d'un seul homme. Aussi me suis-je borné à recueillir la vie des Arméniens célèbres en Pologne; et tout en ayant vaincu de grandes difficultés, je ne puis pas cependant me flatter d'avoir tout fait. En effet, n'ayant point réussi à me procurer par correspondance les renseignements qui m'étaient nécessaires pour l'œuvre que j'avais entreprise, il m'aurait fallu compulsur moi-même les actes territoriaux et ceux des châtelets déposés chez les Pères Bernardins à Léopol, les archives de Kaménetz-Podolski, de Kieff, et celles de la couronne à Varsovie. Mais quiconque a un peu l'habitude de pareilles recherches, m'accordera sans doute que celles auxquelles j'aurais dû me livrer, auraient demandé beaucoup plus de frais que je n'aurais pu en supporter. Et c'était d'autant plus difficile pour moi, que, moine et étranger au milieu des miens, je ne possède en propre pas même un coin de terre où reposer ma tête; j'ignore encore si à la fin de ce dur pèlerinage il m'en sera donné pour recouvrir mes ossements.

J'ai fait cependant ce que j'ai pu; j'ai profité de la bienveillance des préposés aux bibliothèques du pays, j'ai compulsé les archives des États de la Galicie, j'ai fait des extraits considérables à la bibliothèque du chapitre arménien de Léopol, j'ai enfin étudié avec soin les archives arméniennes de la commune de Léopol. C'est ce travail que je livre au public, avec la confiance que mes compatriotes éclairés me tiendront compte de mes efforts, en vertu des paroles de notre historien littéraire qui tira de la poussière de l'oubli le poème de *Marie* et ressuscita la mémoire de son auteur méconnu: *in magnis et voluisse sat est*. Fait à Léopol, le 3 novembre 1854.

ABGAROWICZ (les) sont issus de l'ancienne famille des Soltan, qui avait habité la ville de Kieff, et s'est rendue

պատանեաց օգտակար ճամբաները, և արդարութեան դատարանները գտեր են անոց մեջ նախանձայոյ դատարարներ որ իրենց պատիւը անարատ պահած են: Եկեղեցւոյ, ծերակուտի, պատերազմներու մեջ տեսնուեր է քե այն քաջ ախոյեանները ինչպէս իրենց կեանքը դրեր են՝ զիրենք սիրով ընդունող երկրին ամբողջութիւնը պաշտպանելու համար:

Ո՛րքափ այ ցանկալի ըլլայ մեր ազգին ամբողջ կենսագրութիւն մը ունենայ այն ամենայն հռչակաւոր անձանց որ իրենց անունները փառաւոր կերպով գրեր են աշխարհիս պարծանաց պատմութեանը մեջ, ինծի կերեւնայ քե անկարելի բան է, կամ գեր մեկ մարդու բան չէ անկիկայ: Ուստի բառական համարեցայ միայն Անաստանի հռչակաւոր Հայոց վարքերը հաւաքել. և քեպէտ մեծամեծ դժուարութեանց յաղթեցի, բայց չեմ կրնար բւել քեպէտը Եղածը կատարեցի: Վասն զի ձեռք գարկած գործոյս հարկաւոր Եղած տեղեկութիւնները քղրակցութեամբ չկարենալով ընդունիլ, պէտք էր որ անձամբ քննեմ գաւառական գրուածքները և բերդորից յիշատակարանները որ Իլվովի Բեռնարդեան Հարց բովը, Կամենեցի դիւանը, Քիեվի դիւանը և Վարչութի բազաւորական դիւանը պահուած են: Բայց ով որ այսպիսի քննութիւններ ընելու քիչ մը վարժութիւն ունի, անշուշտ կը վիկայէ քե այն իմ ընելու. աշխատութիւններս շատ աւելի ժամանակի կարօտ և կարողութիւնես շատ աւելի ծախսերու պատճառով լըլլային: Այս բանս անոր համար այ աւելի դժուար էր ինծի որ իբրև կրօնաւոր ինծի համար սեպհական ստացուածք մը չունենալով, և ոչ գլուխս դնելու անկիւն մը, օտարական եմ իմիններուս մեջ. և երբոր այս տաժանելի պանդխտութիւնս վերջանայ՝ չեմ զիտեր քե գետինը արժան պիտի համարի իմ ոսկորներս ծածկելու.

և սակայն կը ցածս ըրի. այս կողմի գրատանց վերակացուներէն շատ մարդասիրութիւն գտայ, Կալիցիոյ այլ և այլ տեղեաց դիւանները աբբէ անցուցի, Իլվովի Հայոց կանոնիկոսարանին գրատունէն շատ բան բաղեցի, և Իլվովի գաւառին հայերէն դիւանները մասնաւոր մտադրութեամբ գնեցի: Այս կերպով լընցուցի անա աշխատութիւնս, զոր կընթատարակեմ զիտնալով որ իմաստուն հայրենակիցներս իմ բարի փափարիս յարգը կը ճանչնան, յիշելով մեր մտտեւագրութեան պատմութիւնը գրողին այն խօսքը որ *Մարիամ* ըսուած բանաստեղծութիւնը մտացութեան փոշիէն հանեց, և անոր անձանօր հեղինակին յիշատակը նորէն կենդանացուց. « Ի մեծամեծս և կամելն բառական է. » յԻլվով, 5 նոյեմբերի 1854:

ԱՐԳԱՐՈՎԻՉԵՐԸ (Աբգարեանք) Սուրբանեանք ըսուած հին ազգատոհմէն իջած են որ Քիեվ քաղաքը

célèbre, non-seulement par son commerce, mais encore par de glorieux faits d'armes. En 1569, à cette grande diète de Lublin où la Lithuanie s'est à jamais unie à la Pologne, qui avait attiré sur elle les regards attentifs de presque toute l'Europe, dans laquelle étaient réunis le nonce du Pape, les ambassadeurs d'Autriche, de Suède, de Russie, de Turquie et même l'ambassadeur Tartare, à cette diète, disons-nous, avait assisté aussi Théodore Soltan, comme député de la chevalerie de la ville de Kieff¹.

En 1584, il y eut à Léopol un négociant recommandable du nom de Soltan². Plus tard, les Soltan fondèrent un commerce à Iassy où ils furent inscrits comme nobles dans les registres de l'État. De là, sur l'invitation d'André Potok Potocki, châtelain de Cracovie, connétable de la couronne, ils vinrent s'établir à Stanislawow, vers l'an 1670. L'un d'eux, Abgar Soltan, se distingua par une grande habileté dans l'industrie, ainsi que par de profondes connaissances dans la direction des affaires publiques. Il faisait le négoce à Stanislawow, à Léopol et à Iassy; il voyageait avec ses marchandises dans les camps, et était président du conseil des Quarante à Stanislawow³. Il laissa deux fils, Christophe et Zacharie, qui, du nom de leur père, se sont appelés Abgarowicz. Les enfants de Christophe s'appelaient *Christophowicz*; mais plus tard ils changèrent ce nom en prenant celui de leur aïeul *Abgarowicz*. Les enfants de Zacharie s'appelaient *de Abgaro Zachariasiewicz*. En 1810, Grégoire, docteur en médecine, Vincent et Joseph Abgarowicz, frères, firent tous leurs efforts pour faire reconnaître leur noble origine par les autorités du pays. Aussi prit-on en considération leurs mérites auxquels ils en appelaient, et ils furent incorporés dans les États de la Galicie le 10 janvier 1811. Les armoiries des Abgarowicz sont un chevalier arménien monté sur un coursier blanc.

ABGAROWICZ ZACHARIE, fils d'Abgar Soltan, soutint l'hon-

կըբնակեր, և մեծ անուն հաներ էր ոչ միայն իր վաճառականութեանը, այլ և զինուորական փառասուրբ քաջութիւններովը: Երբոր 1569ին Լուպլին քաղաքին մեջ այն աշխարհախումբ ժողովն էղան որով Լիբուանիան Լեհաստանի հետ միացան, և զրեթէ բոլոր Եւրոպայի մտադրութիւնը անոր վրայ էր, ու հոն ժողովուած էին պապին նուիրակը, Աստրիոյ, Շուետի, Ռուսաց, Տաճկաց և մինչեւ թարթաց ղեսպանները, նոյն ժողովոյն մեջ գտնուեցան նաեւ ԹԵՌԳՈՐՈՍ (կամ Թորոս) ՍՈՒԼՏԱՆԸ իբրեւ երեսփոխան ասպետաց Քիեվ քաղաքի¹:

Իլվովի մեջ 1584ին երեսլի վաճառական մը կայ էղեր Սուլդան անունով²: Անկէց ետքը Սուլդանեանը վաճառականութեան տեղ մը բացին Եաշ քաղաքը, և հոն տերութեան ցուցակներուն մեջ *աղնուականը* գրուեցան: Անկէց հրաւիրեց զիրենք Անդրեաս Փորթ Փորթըրի՝ Քրաքովոյ բերդակալը, որ տերութեան գունդստապլ էր, և Եկան Սրանիսլաւ քաղաքը բնակեցան 1670ին ատենները: Մեշերնէն մեկը, որ ԱԲԳԱՐ ՍՈՒԼՏԱՆ կըսուէր, մեծ անուն հանեց ճարտարութեանը համար, ինչպէս նաեւ տերութեան գործերուն խորունկ տեղեկութիւններ ունենալուն համար: Ստանիսլաւ, Իլվով ու Եաշ քաղաքներուն մեջ վաճառականութիւն կընէր, իր վաճառքներովը պատերազմական բանակներուն հետ կըբայէր, ու Ստանիսլաւի Քառասուն խորհրդականաց մէկն էղաւ³: Երկու որդի ունեցաւ, Քրիստափոր (Խաչատուր կամ Խաչիկ) և Ջարաբիա, որ իրենց հօրը անունէն ԱԲԳԱՐՈՎԻՉ ըսուեցան: Քրիստափորին որդիքն ըսուեցան Խրիստոֆովիչ (Խաչիկեան), բայց յետոյ այս անունը բողոքին ու իրենց պապուն ԱԲԳԱՐՈՎԻՉ անունը առին: Ջարաբիայի որդիքը կըսուէին « սե Ապկարօ Ջարաբիաշեվիչ » (Աբգարեան Ջարաբեանց): 1810ին, Քրիզթըր Բիլշի, Վիլչէն և Յովսէփ Աբգարեան Էղբարթ ամեն ջանք ըրին որ տերութիւնը իրենց ցեղին ազնուականութիւնը ճանչնայ. ուստի ճանչցուեցան իրենց արդիւնները, և Կալիցիոյ կառավարութեանը մեջ ընդունելի էղան յունուարի 10ին 1811ին: Աբգարեանց կնքանշանն է հայ ասպետ մը ձեւով նշուող զինքի վրայ նեծած:

ԱԲԳԱՐՈՎԻՉ ՋԱՐԱՐԻԱ, Աբգար Սուլդանի որդին,

¹ Geschichte von Lithauen von August Ludwig Schläezer. Halle, 1785, in-4°, page 295.

² Liber testamentorum, tome III, in-folio, *Ab anno*, 1578 ad 1579, page 161. Dans les archives de la commune arménienne de Léopol.

³ Registres des affaires arméniennes, in-folio, n° 4. *Ab anno*, 1715 ad 1725. Dans la commune de Stanislawow.

¹ Օգոստոս Լուզովիկոս Շլեզեր. Պատմութիւն Լիբուանիոյ, տպ. ի Հալլէ, 1785:

² Կառակազիբը, հատոր Գ, յամէ 1578 ցամն 1590. ի զիւանս Հայկազանց Իլվովի:

³ Յուցակ դատաստանական գործոց Հայկազանց յամէ 1745 ցամն 1725. ի զիւանս Ստանիսլաւ քաղաքի:

neur du culte religieux par sa vie pleine de piété. Il fut le défenseur des saints principes de la religion, et il enseignait à ceux qui l'entouraient le respect dû à la piété. Il unissait à la crainte de Dieu, la droiture du caractère, pénétré qu'il était de cette noble conviction que les hommes droits sont l'unique source du bonheur et de la prospérité des États. Il mourut à Stanislawow, le 27 août 1806, à l'âge de 67 ans¹.

ABGAROWICZ JOSEPH, fils de Christophe, tenait à Stanislawow, près de l'Hôtel-de-Ville, une maison de commerce qui, quoique dépourvue de toute splendeur extérieure, n'en contenait pas moins un choix de draps de qualité supérieure et une riche collection d'étoffes de bon goût. Il s'appliqua à introduire le plus grand ordre dans son établissement, et il y réussit au point que le bruit et le désordre qui se faisaient parmi les Israélites établis dans son voisinage, n'empêchaient pas le plus grand calme de régner chez lui, comme s'il n'y eût eu personne. Et cependant les marchandises se débitaient fort bien, car les prix en étaient fixes et la mesure exacte. Tel il a été dans sa maison, ainsi que dans ses relations avec les étrangers, évitant toujours les extrémités, et avec des mœurs irréprochables, sachant se dominer par la crainte de Dieu. On sait comment (grâce à son administration prévoyante), il augmentait tous les jours la fortune à l'aide de laquelle il devint propriétaire d'un village situé dans l'arrondissement de Kolomyje, nommé Luka. Cet homme généralement estimé, s'acquiesça la réputation d'un sage et prudent père de famille, réputation qu'on pourrait comparer à celle des saints patriarches. Il mourut à Léopol en 1853.

(La suite prochainement.)

¹ Liber mortuorum in-4°, in Ecclesia ritus armeniensis Stanislaopoli.

աստուածպաշտութեան պատիւը պահպանեց իր բարեպարիշտ վարքովը : Հաստոյ սուրբ վարդապետութեանց պաշտպան ու ջատագով եղաւ, ու բովիններուն միշտ կը սովորեցնէր բարեպաշտութեան վրայ մեծ համարում ունենալ : Երկիրադառնութեանը հետ արդարասեր բնաւորութիւն մը ունէր, վասն զի հաստաւորութեամբ դրած էր մտքին մէջ այս ազնուական սկզբունքը թէ արդարակորով մարդիկ տէրութեանց երջանկութեան ու յառաջադիմութեանը մի միայն աղբիւրներն են : Մեռաւ Ստանիսլաւ քաղաքը օգոստոսի 27ին 1806ին՝ 67 տարեկան¹ :

ԱԲԳԱՐՈՎԻՉ ՅՈՎՍԷՓ, Քրիստոսափոքի (կամ Խաչատրոյ) որդին Ստանիսլաւ քաղաքին խորհրդարանին բով վաճառականութեան խանութ մը ունէր, որ թեպէտ դրսէն պայծառութիւն մը չէր երեւցնէր, բայց ընտիր ընտիր ջուխաներն ու գեղեցիկ դիպակները անուանի էին : Խանութին մէջ վերջին աստիճանի կարգաւորութիւն ընելու ետեւէ եղաւ, ու յաջողեցաւ . այնպէս որ մօտերը խանութներ ունեցող Հրէից մէջ պատասխան աղաղակն ու անկարգութիւնները անոր խանութին անշիւոր հանդարտութեանը ամենեւին վնաս չէին ընէր, ու կարծես թէ հոն մարդ մը չկար . Էս սակայն առուտուրը խիստ շատ էր, վասն զի գիւղերն անփոփոխ ու չափերը ճիշդ էին : Այսպէս վարութեցաւ անիկայ թէ իր ընտանեացը Էս թէ օտարաց հետ՝ միշտ երկու ծայրերէն զգուշանալով ու ամբիժ անարատ վարմունքով, վասն զի գիտէր թէ Աստուծոյ երկիրալիք ինչպէս ինք իր անձը տիտի կառավարէ : Ամեն մարդ ալ գիտէ թէ ինչպէս իր նախատես գործունեութեամբ օրէ օր հարստութիւնն աւելցուց, որով Էս Քորմիէ գաւառին մէջ Լուրա անունով գեղի մը տէր եղաւ : Այս ամենուն առջեւ մեծ պատիւ ունեցող մարդը մասնաւորապէս անուն հանեց իբրեւ խոնական տանուտէր, Էս անով սրբոց նահապետաց նման կրնար ըսուիլ : Վախճանեցաւ Իվովի մէջ 1853ին :

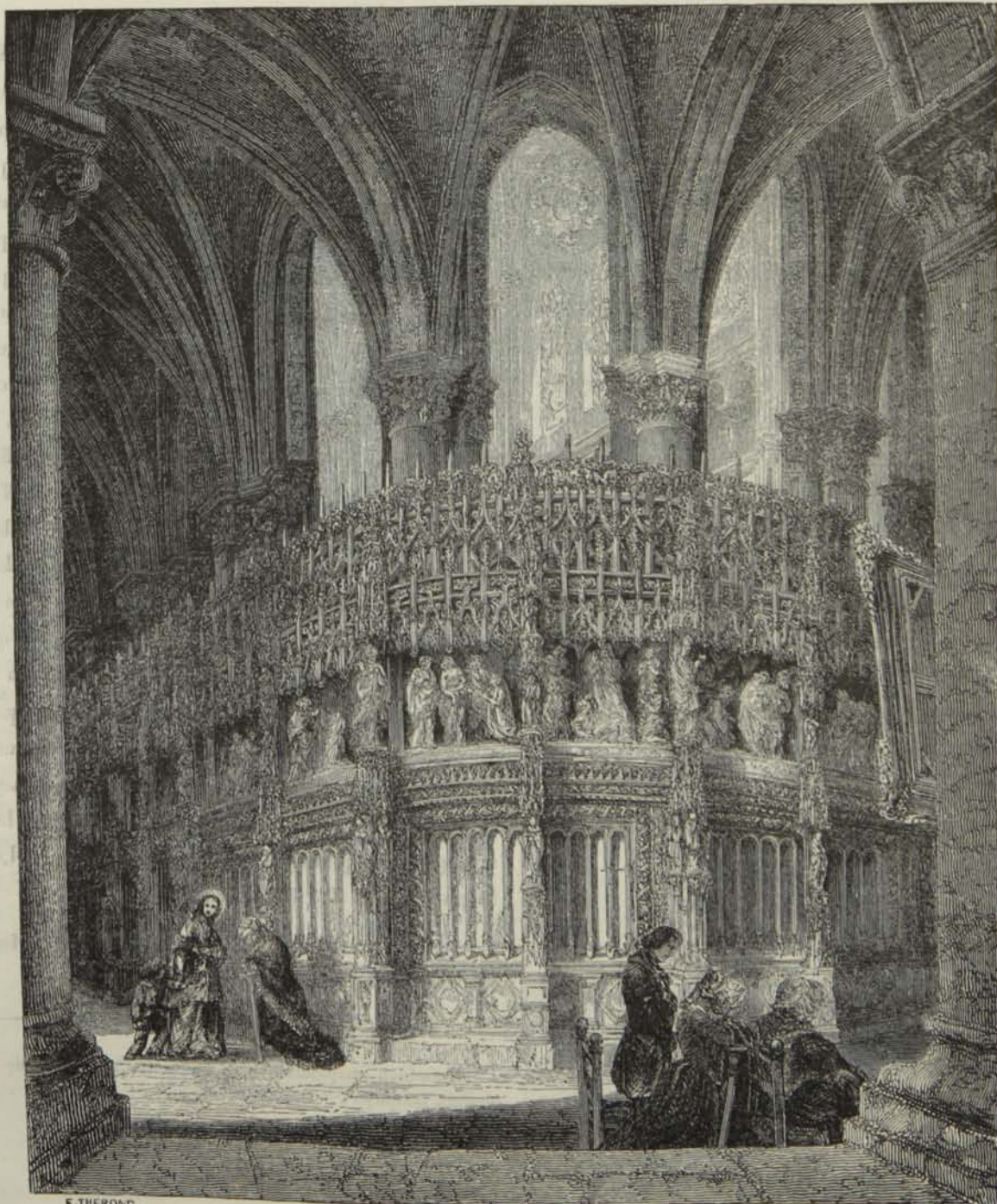
(Շարայարութիւնն ուրիշ անգամ :)

¹ Մատեան վախճանեցոյ ի Հայկական եկեղեցւոջ Ստանիսլաւ քաղաքի :

ՏԵՍԱՐԱՆՔ ԵՒՐՈՊԱՅ

ՇԱՐՔԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆ.

Շարքը քաղաքը Գաղղիոյ հին քաղաքներէն մէկն է՝ Փարիզէն 83 հազարմերը հեռու . բնակչաց	պետութեամբ կանգնեալ մեծակառոյց մայր եկեղեցին, որ բոլոր Եւրոպայի մէջ անուանի է թէ

E.THEROND.

DEL. J.M.

Շարքի մայր եկեղեցոյն դասը.

թիւր 18,500 հոգւոյ կը հասնի . փողոցներն ընդհանրապէս լայն են եւ մաքուր : Շէնքերուն մէջ ամենէն հռչակաւորն է գորացի ճարտարա-

հնութեամբը եւ թէ փառահնդ գեղեցկութեամբը
 Հրաշակիրտ են զանգակատուններն ու դասը :
 Հիւսիսային կողմի զանգակատունը 114 մերր

բարձրութեամբն ու բրգաձեւ ահագին տեսեամբը շատ ահարկու է նայողին, եւ ժՁ դարուն մէջ շինուած է. իսկ հարաւային կողմինը որ ժԱ դարուն շինուած է, շատ աւելի պարզ ու բերեւ է, բարձրութիւնը 106 մետր, եւ վրայի զարդերը փափուկ եւ գեղեցիկ :

Ասոնցմէ ալ զարմանալի է դասը, որ Գաղղիացոց ճարտարապետութեան հրաշալիքներէն մէկը կըսեպօւի, որուն շինութիւնը 1514ին սկսած է Յովհաննէս Թէքսիէ շարքրացի ճարտարապետին գծագրութեամբը : Արձաններուն մեծ մասը որ եկեղեցոյն զլխաւոր զարդարանքն են, Միքայել Պուտէն անունով Յոլէանի քաջ անդրիագործը փորած է 1611ին . մնացածն ալ 1681էն մինչեւ 1700 Շարքրի Տիէօ եւ Կրոյ անդրիագործները լմրեցուցած են :

ճարտարապետութեան եւ անդրիագործութեան այս հրաշակերտը շինուած է ճերմակ անարատ քարէ, եւ պատած գեղեցկանկար պատկերներով, նշանագիրներով, ճարտար քանդակներով եւ ուրիշ սակաւագիւտ զարդերով : Բոլորտիքը քառասունըմէկ հատ բնական մեծութիւն ունեցող ճարտարագործ պատմական արձաններու խմբով զարդարուած խորշեր կան, ինչպէս որ մեր դրած պատկերին մէջ ալ կըտեսնուին . եւ ասոնք են նիւթերը .

Ա. Աստուածսրբոյն Յովակիմայ Աստուածածնայ ծնունդը կիմացընէ. ետեւի կողմը հովիւներ կեցած են, եւ մէջերէն մէկը նուագարանով կերգէ : — Բ. Սուրբն Աննա սենեկին մէջ աղօթք բրած ժամանակը, եոյն աւետիսը կըլսէ . քովն աղախին մը կեցած է : — Գ. Սուրբն Յովակիմ եւ սուրբն Աննա Երուսաղեմի դռներէն մեկուն առջեւ իրարու կըհանդիպին, որ ոսկի Գոթօն կըսուի, եւ այս երջանիկ լրոյն վրայ իրարու ուրախակից կըլլան : — Դ. Աստուածածնայ ծնունդը : — Ե. Աստուածածին տաճարը կերթայ իր ծնողացը հետ : — Զ. Սրբոյ Կուսին սուրբ Յովսեփայ հետ պատկուիլը : — Է. Աւետումն, Գաբրիէլ հրեշտակապետն եւ սուրբ Կոյսը : — Ը. Աստուածածին իւր եղիսաբեր ազգականին այցելութեան կերթայ : — Թ. Սուրբ Կոյսն, սուրբ Յովսեփ եւ հրեշտակ մը : — Ժ. Հրեշտակները Յիսուսը կըպաշտեն մտորին մէջ : — ԺԱ. Թլփատութիւն : — ԺԲ. Երեք մոգերը Յիսուսի

ոսկի, զմուռս եւ կնդրուկ կընծայեն : — ԺԳ. Սուրբ Սիմէոն ծերունին Յիսուսը Հօր Աստուծոյ կընծայէ : — ԺԴ. Հերովդէս գահընստած հրաման կուտայ որ տղայքը կոտորեն. արտասուալից մայրեր, կոտորած, եւ ծայրը՝ փախուսոյն գիպտոս : — ԺԵ. Մկըրտութիւն Քրիստոսի : — ԺԶ. Յիսուս եւ սատանան տաճարին աշտարակին վրայ : — ԺԷ. Յիսուս Քանանացոյն կըսէ . Գնա՛, աղչիկդ առողջացած է : — ԺԸ. Յիսուս իր աշակերտներովը Թաբօր լերան վրայ. հետն ալ Մովսէս եւ եղիա : — ԺԹ. Պոռնիկ կիւնը : — Ի. Յիսուս ի ծնէ կոյրն կըբժշկէ : — ԻԱ. Յիսուս Բերդեհեմի կըմօտենայ : — ԻԲ. Բերդեհեմի բնակիչները Յիսուսի ընդ առաջ կերբան : — ԻԳ. Աղօթք ի Ջիբենեաց լերին : — ԻԴ. Յուդա համբուրելով զՏէրը կըմատեն : — ԻԵ. Յիսուս Պիղատոսին առջեւն է կայնած : — ԻԶ. Յիսուս սիւնին կապուած կըձաղուի : — ԻԷ. Յիսուսի գլուխը փշէ պսակ կըղնեն եւ կընախատեն : — ԻԸ. Խաչելութիւն : — ԻԹ. Խաչէն վար իջնայը : — Լ. Յիսուս գերեզմանէ յարութիւն կառնէ : — ԼԱ. Իւդաբեր կանայք գերեզմանին քով : — ԼԲ. Յիսուս եւ Էմմաուսի երկու ճանբորդները : — ԼԳ. Սուրբն Թովմաս մատովը Քրիստոսի վերքերուն կըղպչի : — ԼԴ. Յիսուս սուրբ Աստուածածնայ կերեայ : — ԼԵ. Յիսուս երկինք կընամբառնայ : — ԼԶ. Հոգին Սուրբ վերնատունը կիջնայ ուր ժողոված են սուրբ Աստուածածին եւ առաքեալները : — ԼԷ. Երկրպագութիւն խաչի : — ԼԸ. Փոխումն սուրբ Աստուածածնի : — ԼԹ. Առաքեալները Ս. Կուսին մարմինը գերեզման կըտանին : — Խ. Հրեշտակները սուրբ Աստուածածինը երկինքը կըպսակեն :

Այս խմբերն իրարմէ գատող պատի մասերն, ինչպէս եան դասին մայր պատերը, արաբացի զարդերով, խորշերով, գոբացի կամարներով, սիւներով, արձաններով եւ քանդակներով զարդարուած են : Այս զարդերուն սակաւագիւտ գեղեցկութիւնը բաւական էր մայր եկեղեցին անուանի ընելու, որ արդէն ուրիշ շատ բանի կողմանէ երեւելի է. 5,200 մետր մակերեսոյք ունի, եւ ներս դուրս 9,000 արձան եւ պատկեր :

ՄԿՐՏԻԶ ՄՈՒԲԱՏԵԱՆ

Աշակերտ Հայկազեան վարժարանին որ ի Փարիզ :

ԿԵՆՏԱՂՕԳՈՒՏ ԲԱՆՔ

ՔԱՂԱՔԱՂԱՐՈՒԹԻՒՆ.

(Շարայարութիւն. Տես էջ. 41, 115, 154, 159.)

Ե.

ԱՆՀԱՄ ԿԱՏԱԿԵՆՐ ՈՒ ԱՆՎԱՅԵՆՂԱՐՄՈՒՆՎ.

1. Կրսիրե մեկուն մեկային հետ իյնայ, անհամ անժուր կատակներ ընել :
2. Յանկարծական ձայներով, կամ մեկդին մեկայդին պահուրտելով՝ մեկը մեկայը կըվախցընէ, ու մեծ գուարճութիւն կըզգայ :
3. Մեկուն յօրանջելն որ տեսնէ, մատը բերնին մէջ կըխոթէ :
4. Մեկուն քիթը սրբելն որ տեսնէ, յանկարծակի ձեռքէն քաշկինակը կըքաշէ :
5. Երբ կըտեսնէ որ մեկը արողի վրայ պիտի նստի, կերբայ ետեւէն արողը կըքաշէ ու խեղճը վար կըձգէ :
6. Քնացած մեկն որ տեսնէ, կերբայ քովը կըխտողէ (գրտըզլամագ), եւ կամ քքին ծակը յարդ կամ փետուր կըխոթէ :
7. Սրբազան բաներ, եւ մինչեւ Սատուծոյ սուրբ անունը անդադար բերանը կառնու, անոր վրայ կերդնու :
8. Ստեպ բերնէն անվայել խօսքեր ու յիշոցքներ կըհանէ, ու ջմտածեր որ վերջի աստիճանի անկըրբութեան, կոպտութեան, Սատուծմէ ջլփանալու ու մարդկանցմէ չամբջնալու նշան է :
9. « Աջքս կուրնայ, գլուխս կոտրի... » եւ ասոր նման անմիտ խօսքերով երդմունքներ կընէ :
10. Ընկերները կըկսմբէ, կըղրդէ, կըճանկրտէ, եւ կարծես քէ զանոնք տանջելով միայն կըզուարճանայ :
11. Ձեռքի կատակներ կրսիրէ ընել :
12. Խաղի մէջ միշտ իր կամքը կուզէ յառաջ տանիլ :
13. Միշտ իր սիրած խաղը կուզէ որ խաղան, ու ջմտածեր որ երբեմն ալ ուրիշներուն ուզածը պետք է ընել :
14. Խաղի մէջ անդադար վեճ կոխ կըհանէ :
15. Սմէն տեսակ խարդախութիւն կըբանեցընէ որ խաղի ընկերներուն յաղթէ :
16. Իրմէ պզտիկներուն հետ գոռոզութեանը կըպարուի, ու ջմտածեր որ երէ իրմէ մեծերն ալ

- իր հետը անանկ վարուէին՝ բանը ուր կըհասներ :
17. Յանցանքը դուրս ելած ատեն ոչ երբէք սխալեցայ կըսէ. անմտաբար կըկարծէ որ յանցանքը ճանչնալն ու խոստովանելով խոնարհաբար քողութիւն խնդրելը՝ մարդուս նախատինք ու ցածութիւն է. որ ընդ հակառակն մեծ պատիւ է, ու տղունը համար ինքզինքը սիրցընելու մեծ պատճառ :
18. Երբոր ուզածը չտան կամ չընեն կըսրդողի, քիթը կըկախէ : Իր ըրած յանցանքին համար անմեղ ընկերոջը պատժուիլը կըտեսնէ ու անխիղճ վատութեամբ ձայն ջհաներ :
19. Ուտելու բան մը որ ունենայ՝ ամենեւին ընկերներուն բաժին ջհաներ, անողորմաբար կընստի անոնց առջեւը կուտէ, ու ջմտածեր որ անոնք ալ իրեն պէս տղայ են, կընայ սրտերնին ուզել :
20. Անոնց բան մընալ տալու ըլլայ, Կայենի պէս գէշերը կընտրէ :
21. Ընկերներուն վրայ լաւ բան մը տեսնելու ատեն փոխանակ ուրախանալու, նախանձէն կըտրամի :
22. Սաստիկ ռիսակալ ու վրէժխնդիր կըլլայ :
23. Փուճ բանի համար մեկէն կըբոբնկի, կըբարկանայ ու ինչ կըքի տէր ըլլալը ամենուն կըլայտէ :
24. Լրբարար ծուխ (քիւրիւն) կըքաշէ, ու հասակէն ալ ջամաջեր :
25. Բազմութեան մէջ մտած ատենը մեկը մեկայը կըհրէ կըհրմըշտըլկէ, որպէս զի առաջ երբայ բուն հանդեսին տեղը հասնի, ու ջմտածեր որ ամենուն ալ փափաքելի է այն :
26. Զգիտեր նաեւ որ ընկերութեան մը մէջ ու որ եւ իցէ բազմութեան առջեւ ոչ երբէք բարձրաձայն պետք է խօսիլ :

Մարդիկ ունեցած բաներուն յարզը ամենեւին չեն գիտեր. առողջութիւնն ու ազատութիւնը վայելած ատեննին աչքերնուն ջերեւար, բայց երբոր զանոնք կըկորսընցընեն՝ այն ժամանակ կիմանան անոնց յարզն ու արժէքը, եւ զանոնք նորէն ձեռք բերելու համար շատ անգամ մինչեւ բոլոր ունեցածնին կուզեն տալ :

ՔԱՔԱՆԵՆԻ, ՔԱՔԱՆՈՅ ԵՒ ՉՈՔՈՂԱԹ.

Քաքաւենի կամ նշենի Ամերիկոյ ըսուած ծառը Մեխիքոյ կամ Մեքսիկոյ ու հարաւային Ամերիկա կրբուանի, եւ միջահասակ կեռասենուոյ շատ կրեմանի: Փայտը ճերմակ է, ծակոտկէն, դիւրաբեկ, բերելու ու վրան կենամոնի (բարջին) գունով կեղեւ.

շարժելու ժամանակ նուշերը ձայն հանեն. այն ատեն կրծողվեն, կրկուտրեն, մեջէն նուշերը կրհանեն եւ վրայէ վրայ կրղիզեն եւ կամ գետինը կրբրաղեն, որպէս զի խմորին ու վրայի կճեպին ելլէ. յետոյ կրհանեն, արեւու մէջ տարածելով

Քաքաւենի եւ Քաքաւոյ.

պատածէ: Տերեւները փայլուն կանաչ, փոխադարձ ու սլաքաձեւ են. ծաղիկները փոքր, անհոտ, դեղնագոյն կամ մարմնագոյն. պտուղն՝ որ քաքաւոյ կամ նուշ Ամերիկոյ կրսուի, երկայնաձեւ խոշոր սերկեւիլի կրեմանի. հինգ խորշ կրբաժնուի, եւ իւրաքանչիւր խորշին մէջ ուրբ կամ տասը բակլայի մեծութեամբ կուտ կամ նուշ կայ՝ մտտ կճեպով:

Թարմ եղած ժամանակը դառն ու տտիպ է քաքաւոն: Հասունութիւնը կրհասկըցուի երբօր

կրջորցրենն, որ կրսեւնան, եւ ջօքուրս շինելու համար կրվճանան:

Քաքաւոն ճգմելով՝ մեջէն բանձր նիւր մը կելլէ որ կողի քաքաւոյի կրսուի, եւ դեղագործութեան մէջ կամաց կամաց մաշեցրնող բոյներու դեմ կրգործածուի. իւղագործութեան մէջ այ մօրբ կակղցրնող ազնիւ հոտաւետ իւղեր կրշինուին:

Քաքաւենին լաւ առաջ գայու համար պէտք է որ հողը խոնաւ, կակուղ, նոր ու քիչ մը պարարտ ըլլայ. այն ձորերն ուր հովերը սաստիկ չեն փչեր.

շատ յարմար են քաքաւենայ. ուստի քէ հովերէ եւ քէ արեւուն ճառագայթներէն պաշտպանելու համար մեջերնին աղամարգզենիներ կրտնկեն, որպէս զի ասոնք իրենց լայն տերեւներովը անոնց շուք ընեն :

Շունտէ կեցէ քաքաւենին, բայց պէտք է որ ծառին վրայէն փրցուելուն պէս մէկէն ցանուի, ապա քէ ոչ՝ ջրուսնիր : Շուտով կրմեծնայ քաքաւենին. երկրորդ տարին մէկ մերր երկայնութիւն կունենայ. երրորդ տարին կըսկսի ծաղկել. հինգերորդին պտուղ կուտայ, եւ երեսուն տարիի ջափ միակերպ կըպտղաբերէ տարին երկու անգամ, որ յունիսի եւ դեկտեմբերի մէջ կըժողվեն. սակայն վերջինը աւելի յարգի է՝ աւելի հասուն ըլլալուն համար : Ամէն մէկ ծառ մինչեւ երկու քաշ նուշ կրնայ տայ :

Ձերոցներու մէջ որչափ ալ լաւ խնամուի, աղէկ յառաջ չգար քաքաւենին, ոչ ծաղիկ կուտայ եւ ոչ պտուղ. հազիւ քէ տերեւ կարճրկէ :

Հիմա տեսնե՞ք քէ չոքոյաք շինելու կերպը որն է : Չոքոյաքի գործածութիւնը Մեխիկացիք սկսած են անյիշատակ ժամանակէ ի վեր, եւ 1520ին անոնցմէ սովրեցան Սպանիացիք որ Փորթոկալցոց սովրեցուցին, եւ անանկով 1640ին բոյր Եւրոպա տարածուեցաւ, ուր հիմա սովորական դարձած ազնիւ ըմպելիքներէն մէկն է : Մեխիկացիք քաքաւոն քերեւ մը կըբոհրէին, կըփշրէին, մէջը քիչ մը համեմ կըխառնէին ու ջրով կեփէին. Եւրոպացիք Մեխիկացոց այս կերպին վրայ գրեթէ միայն շաքարն աւելցուցին :

Քաքաւոն մաքրելէն ու ստրկելէն յետոյ երկաթի բիթոյէ գլանի մէջ կըղնեն, խահուէի պէս կըբոհրեն, գլանին մէջէն կըհանեն կըպաղէցընեն ու երկու սեպաւոր գլաններու մէջէն կանցընեն,

որով վրայի բարակ սեւ մաշկը կեցէ ու բոյրովին կըմաքրուի : Յետոյ երկաթի գլաններու տակէն անցընելով կըտորոն. եւ երբոր լաւ մը ձգմուի ու միակտուր զանգուած մը դառնայ, մէջը շաքար, եւ համեմելու համար վանիլիա կամ բարակ մաղած կինամոն կըխառնեն, եւ քանի որ դեռ կակուղ է, կաղպարներու մէջ կըբափեն, ուր կըպնդանայ, եւ յետոյ մէջէն հանելով կըվաճառեն :

Աժան ծախուած չոքոյաքներէ պէտք է զգուշանայ, վասն զի խարդախուած եւ ալիւրով ու գետնախնձորով լեցուն են, եւ ջրով եփուած ատեննին մէկէն կըբանձրանան : Լաւ տեսակ չոքոյաքին կուտուածքը շիտակ ու փայփուն կըլլայ, իսկ գէշ տեսակինը խորտուբորտ, ծակ-ծակ ու ճերմրկէկ :

Չոքոյաքը շատ սննդարար է. դիւրամարս ալ կըլլայ երբոր լաւ շինուի. ստամոքսը կըզօրացընէ, ու մարմնոյն տկարացած անդամները կըկենդանացընէ, անոր համար տկար ու վաստակաբեկ մարդկանց կըկերցընեն, որպէս զի ոյժ առնուն : Չոքոյաքը կրնայ քէ հում ուտուի՞լ՝ եւ քէ ջրով կամ կաթով եփուած : Հիմա Եւրոպա, մանաւանդ Փարիզ, գրեթէ ամէն բանի մէջ սկսած են չոքոյաք գործածել, ու տեսակ տեսակ շաքարեղէն ու խմորեղէն շինել. փողոց ջկայ ուր չոքոյաք ծախողի խանութ ջրլլայ. քաղ ալ ջկայ յորում չոքոյաքի երկու երեք գործարան ջրլլայ, որոց դռներուն ու պատուհաններուն առջեւ Փարիզու հետաքրքիր ժողովուրդը կեցած կըղխտէ շոգեշարժ մեքենայից գլաններուն տակ դիզուած քաքաւոյին ջարդուբուրդ ձգմուիլն ու համեղաճաշակ կերակուր դառնալը :

ՏԵՍԻՒ ՄԱՐԳԱՅՈՒՆ ԿԵՆԱՅ.

Բաց գերեզմանի մը վրայ մարդ մը կըհանգջի, ուր զանազան դիմակներ կենաց այլ եւ այլ հասակին եւ վիճակին մէջ մեր կրից եւ զուարճութեանց ունայնութիւնը կըներկայացընեն :

Յանկարծ երկնային փող մը կըհնչէ. եւ մարդը կարբըննայ : Իր բոյորտիքը խորհրդաւոր ծիածանի մը մէջ, աներեւոյթ ձեռք մը մարդկային կենաց տեսարանները կընկարագրէ :

Նախ եւ առաջ կուգայ տղայութիւնը, որ դեռ

նիւթական ախորժակներէ միայն գրգռուած է. տղուն բոյր հոգն ու մտմտութք իւր կերակուրը պատրաստել է. երբէք աչքերը վեր ջվերցընէր, ապագայն ջմտածէր, իւր մտածմունքն ու փափազը ներկայ ժամանակէ անդին ջտանիր. մէկ անհանգստութիւն մը միայն ունի. երբ իր կերակուրը պատրաստ պիտի ըլլայ :

Քիչ մը վեր, երիտասարդը սեղանի մը վրայ կորբընած, անքքիթ ջորս դին նայելով խորունկ

խորունկ կրմտածէ : Ո՞րն է արդեօք այն կեանքն որուն դռները իրեն առջեւը կը բացուին : Ո՞վ իրեն կեանք տուաւ եւ ինչնպատակաւ իր ետեւը-

բայց ի գուր . ինքն ալ չգիտեր . քէ որ ատենով ուրիշ տեսարանի մէջ ուրիշ խաղ ձեւացուցած է, հիմա սեւ, անբախանցելի եւ մեծ վարագոյր մը

Տեսիլ մարդկային կենաց.

ամեն բան խոր մըութիւն, տգիտութիւն, տկարութիւն, եւ ունայնութիւն է : Զրկայ քէ արդէն ուրիշ աշխարհներու մէջ եւ ուրիշ կերպարանքով ապրած ըլլայ եւ բոյորովին մոռցեր է : Կըփնտօք,

զինքը անկէ կը բաժնէ . փուճ տեղը միտքը կը յոգնեցընէ այն վարագոյրը վերցընելու, կը ջանայ այն խաւարային անգունդին մէջ բախանցել մտնել, բայց ճար չկայ . կը խոնջի, կը յուսահատի .

աչքերն անոր առջեւ կրղարձրեւ, յուսափայլ գոյորշի մը մեջեւ աշխարհս եւ անոր անհամար տեսարանները կըտեսնէ, խառնափնդոր եւ մտացածին պատկերներ, ոմանք գեղեցիկ եւ գուարբերես, այլք սպառնալից եւ դաժան իրեն չորս կողմը կըծփան ու ականջին այնպիսի խօսքեր կըփսփրսան որ սիրտը կըվրդովեն :

Բայց երիտասարդին վրայ ուժ կուգայ, եւ անոր հետ յանձնապատանութիւն. կիրքերը կըյուզին, ուրիշ մարդկանց նման ինքն այ կըսկսի այս կենաց ընթացքին վարժիլ, եւ այ անոր գաղտնիքը թափանցելու այնչափ ետեւէ չըլլար, այլ գանոնք վայելելու կընայի : Այն շիշն որ բերանը դրած կըլսմէ՝ պարզ նշանակ չէ : Ատենով երիտասարդները, մեր երիտասարդութեան պատուոյն համար պէտք է ըսեմք, զինին եւ անոր արբեցութիւնը շատ աւելի կըսիրէին. խրախճանական գեղխութիւնը հասարակ բան մըն էր նոյն իսկ ազնուագարմ, բարեկիրք եւ հանճարաւոր մարդկանց մէջ, որ հիմա քանի կերթայ՝ այս գարշելի զինեմոյութիւնն այ կըպակսի : Երանիք մեր երիտասարդներն իրենք զիրենք զինեմոյութեան տեղ ուսումնամոյութեան տային : Անոնց ետեւէն ուրիշ կիրքեր կուգան, երիտասարդին սրտին մէջ նոր նոր փափագներ կըծնանին, եւ ժամանակին ընթացքը քիչ մը իրեն համար կըդադրեցընեն. այ անոր արագութիւնը չփափաքիր, խելքն ու միտքը բնութեան տալով վրան կըզմայի կըմնայ : Դեռ յոյսը երբէք պարապ չելաւ. այնպիսի գեղեցիկ զգացմունքներ կիմանայ եւ անոնց կըյարի, որ կըսկսի կեանքը սիրել : Բայց ժամանակ կուգայ որ ինքն այ սարսափմամբ կըտեսնայ կըհասկընայ որ այն գեղեցիկ օրերը, այն բերեւատաց ժամերը՝ տարիներ են եղեր, գարունը անցաւ եւ ամառն եկաւ :

Ուրիշ նոր աշխարհ մը կըմտնէ եւ նոր ուրախութիւններ, անհանգստութիւններ, վշտեր եւ տնական աւելի ծանր պարտքեր դիմացը կեցնեն : Ոչ եւս մարդկային կենաց զայարագեղ եւ գուարբատեսիլ զարաւանդը կեցէ. վերի ծայրը հասած է, եւ իջնալու կողմը չոր ու ցամաք : Հոն կեցած անցեալը միտքը կըբերէ, կըհառաչէ եւ կըմտածէ քէ պէտք է նորէն վար իջնայ :

Երկար ժամանակ ինքնասիրութիւնը, ապերախութիւնը, նենգութիւնն ու շահասիրութիւնը մերժեր նեղացուցեր էր իրմէ. ետքերն իմացաւ որ բոլոր այս ակտերն աշխարհիս մէջ տարածուած են, բայց կըսէր ինքնիրեն. Անտարակոյս եմ որ Պան-

դորայի՜ տուփին պէս երբէք սիրտս պիտի չբացուի անոնց ապաստանարան ըլլալու : Բայց ափսոս որ վրան շատ չանցնիր, անզգալի ճամբաներով բոլոր ըսածներուն հակառակը կընէ, ինքզինքը սուտ կըհանէ : Ի՞նչ եղան այն ազնուական վրժիլնդիր ոգին, մոլորեան եւ շահասիրութեան դէմ ունեցած ատելութիւնը. փառասիրութիւնն ու արծաթսիրութիւնը իր քունն այ կըտանին, եւ ամէն ժամանակ եւ ամէն տեղ ետեւէ կերթան : Ինչո՞ւ համար այս ծերերը շուտ չեն մեռնիր. ինչ կընեն այն զանձերն զոր չեն կրնար վայելել : Ժառանգութիւննին գտնելու համար պէտք է այնչափ սպասեմք որ իրենց զառամութիւնն այ ժառանգեմք : Այսպէս անա կըտրտնջայ սոսկալի ինքնասիրութիւնը. եւ դատաստաններ, կոխներ, չարամտութիւններ մարդկային կենաց այս մասը կըհատցընեն, որ սակաւաթիւ մարդկան համար միայն հասունութեան, մտածողութեան եւ ուսման ժամանակ է : Վերջապէս մարդը կիյնայ կըմեռնի, եւ իր ետեւը քանի մը տղայ կըծգէ իր վրան լալու եւ ազգաց անվախճան հիւսքը շարունակելու համար, որ Աստուծոյ ձեռաց տակը անդադար կըպարզի կըբաւալի :

Այս է, ըստ մեր կարծեաց, մարդկային կենաց երազին մեկնութիւնը, որ մեծահոջակ իտալացի Միքէլ Անճէլոյ պատկերահանին վրձինին ու գրչին ծայրէն ելած բազմաթիւ զճագրութեանց մեկն է, որ Եւրոպայի բոլոր թանգարաններուն ու մուսեոններուն մէջ տարածուած են :

Բանաստեղծութեան մէջ անուանի նկարագիր մը կայ, որ մեր հոս դրած պատկերին հետ վերաբերութիւն մը ունի. ինչպէս որ անոր հեղինակը Շէքսպիր անգղիացի բանաստեղծին հանճարն այ Միքէլ Անճէլոյի հանճարոյն հետ նմանակցութիւն ունի : Ըստ հաճոյս քո (As you like it) ըսուած գուարճալի կատակերգութեանը մէջ տարօրինակ անձի մը հետեւեալ խօսքերս ըսել կուտայ.

« Այս աշխարհս մեծ թեատրոն մըն է, որուն

¹ Ըստ զիցարանութեան Յունաց, աշխարհիս առաջին կինն եղաւ Պանդորա, զոր Դիոսի հրամանաւ Հեփեստոս շինեւ է. Արեւաս կենդանացուցեր եւ միւս զիք մեկմեկ պարզեւ տուեր են, որով եւ բոսեր է Պանդորա, այսինքն Ամենապարզեւ : Յետոյ Դիոս ձեռքը գոց տուի մը տուած՝ զոր ամենայն տեսակ չարեօք լեցուցեր է եղեր, Պրոմէթէոսին դրկեր է. անիկայ կասկածի երբալով չէ ուզած բանայ. եղբայրը Եպիմեթոս կարծելով քէ մէջը լաւ բաներ կան՝ բացեր է, եւ բոլոր չարիք եւ բշտատութիւնք աշխարհ տարածուեր են. եւ թեպէտ փութացեր, մեկին գոցեր է, սակայն տուփին տակը յոյսը միայն մնացեր է եղեր : Յունաց Եւան էր Պանդորան :

խաղարկուքը մեր եմք : Հոն ամեն մարդ ետեւէ ետեւ այլ եւ այլ խաղեր կը ձեւացընէ, եւ կենաց գլխաւոր վեց հասակը խաղին վեց հանդէսները կամ վեց տեսարաններն են, որոց մէջ մարդս այլ եւ այլ տեսքով ու հագուստով կը ներկայանայ :

« Նախ տղայն դայեկին գիրկը կուլայ :

« Յետոյ դպրոցի ճարտարամիտ աշակերտը, երեսը առաւօտուան պէս կայտառ, ձեռքը փոքրիկ պարկը բռնած՝ կրիայի պէս կամաց կամաց դպրոց կերբայ :

« Անկէ ետքը կուգայ զինուորը, աղմկայոյզ, բարկացող, պատուասեր, հրետին (բօփ) բերանը կըյարձակի որպէս զի գտնայ այն պղպշակը որում փառք կըսեն :

« Հինգերորդ հանդիսին մէջ մեծավայելուջ կերպարանքով մը կուգայ դատաւորը՝ գիրուկ

համեղուկ հաւով փորը կըտապինդ կըորցուցած. աչքերը զարհուրելի, կեցուածքը ծանր, եւ բերանն իմաստուն ու գեղեցիկ խօսքերով լեցուն :

« Տեսարանը դարձեալ կըփոխուի. ծերը կուգայ, ոտքը մուճակ հագած, քիթը ականոց, ձայնը բարակ եւ խաղուն, եւ նիհարացած չորցած սրունքը տարատին (բանքայօն) մէջ կըկորսուին :

« Ամենէն վերջը, վեցերորդ տեսարանին մէջ մարդս զառամութեան ու ցնդածութեան մէջ կըտեսնուի: Ակռայ, աչք, ախորժակ, բանմը ջունի... եւ վարագոյրը կիյնայ կըգոցուի :

Թարգմանեաց ի գաղղիականէ

ՍԵՊՈՒՀ Ե. ՏԷՄԻՐՃԻՊԱՇԵԱՆ,

Աշակերտ Հայկազեան Վարժարանին

որ ի Փարիզ :

ԲԱՆԱԼԻ ԲՆԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԵԱՅ .

(Շարայարութիւն. Տես էջ 18. 43. 67. 135. 155.)

Ինչէն է որ եղով նկարուած պատկերը արեւուն կամ կրակին տաքութենէն երբեմն բշտիկ բշտիկ կըլլայ :

— Վասն զի տաքութիւնը պատկերին մէջ մըտնելով, փայտին խոնաւութիւնը շոգի կըղարձընէ. անով պատկերը կուռի ու կըբշտի՝ որպէսզի շոգիին ուռած զանգուածին տեղ տայ :

ԵՓ ԿԱՄ ԵՌԱՅՈՒՄՆ.

Եփն ինչ է :

— Եփ կամեռացումն կըսուի հոսանուտ մարմնոյ մը վեր վեր նետուիլը՝ երբոր զանգուածին մէջ շոգիի պղպշակներ կըձեւանան :

Այս պղպշակները ինչ կերպով կըձեւանան ու կըբարձրանան հոսանուտի զանգուածին մէջ :

— Ամանին տաքցած կողերուն վրայ կըձեւանան, իրենց բերելութեամբը կըբարձրանան ու հեղանիւրին երեսն ելլելով կըձաքին :

Շոգիի պղպշակները հեղանիւրին մէջէն վեր բարձրանալու ատեն կըխոշորնան քէ ոջ :

— Այո. առաջ երբոր եոր կըսկսին ձեւանալ՝ պզտիկ են, բայց քանի որ վեր ելլեն՝ կըխոշորնան, եւ ամանին աւելի տաքցած կողմերէն ելլողները

աւելի ալ շուտ շուտ իրարու ետեւէն վեր կըբարձրանան :

Ջուրը եփ հանելու կամ եռացընելու համար ինչ աստիճանի տաքութիւն հարկաւոր է :

— Սովորական հանգամանաց մէջ՝ հարիւրամասն ջերմաչափով 100 աստիճանի տաքութիւն պէտք է. բայց քէ որ ջրին երեսին վրայ ճնշող օդոյն ծանրութիւնը պակսեցընես, անկեց ալ պակաս աստիճանի տաքութեամբ եփ կեցի :

Օրինակի համար, քէ որ օդահանով ջրին երեսի օդը պարպես, օդոյն հասարակ տաքութեան աստիճանով ալ հեղանիւրները կընան եփ ելլել. իսկ ջուրը մինչեւ զրոյի տաքութեանը մէջ ալ գտնուած ատենը, երբոր օդը խիստ աղէկ դատարկուած է՝ պիտի սկսի եռայ :

Ինչէն է որ եռացեալ ջուրը բարձր լեռներու վրայ այնչափ տաք չէ որչափ որ տաք է սովորական պարագաներու մէջ :

— Վասն զի լեռներուն վրայ օդոյն ճնշումը այնչափ սաստիկ չէ, եւ ջուրը եռացընելու համար՝ անոր վրայի ճնշումը պակսեցընելն ալ նոյնչափ կօզնէ որչափ տաքութիւն աւելցընելը :

Այլեւան լեռանց մէջ Սուրբ Կոթարտոս լեռան վրայի հիւրանոցին մէջ ջուրը 92 աստիճանի տաքութեամբ եփ կեցի, եւ Ամերիկայի Անտեան

լեռներուն վրայ Անրիզանա ըսուած տեղոյն գործարանին մէջ՝ հարիւրամասն ջերմաչափին 84 աստիճանի տաքութեամբը ջուրը կըսկսի եռայ :

Ինչէն է որ եռացեալ ջուրը խիստ խորունկ տեղերու մէջ շատ տաք է :

— Վասն զի ջրին երեսը ճնշող օդոյն ծանրութիւնը հոն աւելի է, եւ քէ որ ճնշումը աւելնայ՝ հարկ է տաքութիւնն ալ աւելցընել :

Թէ որ ծովուն երեսէն 10 մերը խոր տեղ ջուր եռացընես, գրեթէ 120 աստիճանի տաքութիւն կունենայ :

Ինչո՞ւ համար ջուրը խիստ խորունկ ամանի մէջ որ դրուած ըլլայ՝ աւելի դժուարաւ եփ կեցէ :

— Վասն զի ջրին տակի խաւերուն կամ շարքերուն վրայ ծանրացած օդոյն ճնշումը այնչափ ուժով է որ եռացումը զգալի կերպով կուշացընէ :

Ինչէն է որ ջուրը աւելի շուտով եփ կեցէ մետաղէ ամանի մէջ՝ քան քէ հողէ կամ ապակիէ ամանի մէջ դրուած ատենը :

— Վասն զի Ա. մետաղը հողէ կամ ապակիէ ամաններուն պէս ողորկ չէ. ուստի մետաղին լրայ շատ մը խորտուրորտ տեղուանք կան որ եռացումը այն տեղերը կընայ սկսիլ :

Բ. Մետաղները լաւ հաղորդարար են ջերմութեան. իսկ ապակին ու ողորկ հողերը այնչափ չեն :

Ջուր եռացընելու ամանին ներսի կողմը ինչո՞ւ համար պէտք չէ որ ողորկ ըլլայ :

— Վասն զի քէ որ այն ամանին մէջի կողմը միակերպ կով ու ողորկ ըլլայ, պատճառ մը չկայ որ եռացումը այս կողմէն սկսի քան քէ այն կողմէն. բայց քէ որ ամանին մէջը խորտուրորտ ու անհարթ է, եռացումը մի եւ նոյն ատենի մէջ շատ կողմէն կընայ սկսիլ :

Ամենայն հեղուկներն ալ նոյն աստիճանի տաքութեամբ եփ կեցնեն :

— Ոչ. հեղուկներուն գտութեան ու բնութեանը համեմատ իրենց եռացումն ալ կըզանազանի :

Յուցակ սկսանելոյ եռացման այլ եւ այլ հեղանիւրոց .

Երեք (ջրաքութային) կըսկսի եռայ	14 աստիճանի տաքութեամբ.		
Փայտօղի.	»	66	»
Յքի.	»	79	»
Ջուր.	»	100	»

Կապարի քացիակով խառնած ջուր, 102 աստիճանի տաքութեամբ.

Յշնանի նաղրունակով	»	121	»
Տնկաղի ածխակով	»	135	»
Կրի ածխակով	»	151	»
Տնկաղի քացիակով	»	169	»
Աւշակի նաղրունակով	»	180	»
Քստիւր	»	204	»
Կտաւատի եղ	»	316	»

Ջուրը մէյմը եփ կեցելէն ետեւ, որչափ որ կրակին վրայ մնայ՝ աւելի կըտաքնայ քէ չէ :

— Ոչ. ջուրը իր եփ ելլալուն աստիճանէն աւելի տաքնալ չկրնար քէ որ շոգին կարենայ դուրս ելլել :

Ինչէն է որ հասարակ ամանի մէջ տաքացած ջուրը եռացման աստիճանէն աւելի չկրնար տաքնալ :

— Վասն զի ջուրը քանի որ տաքնայ՝ հետզհետէ շոգի կըդառնայ, եւ այն շոգին որչափ տաքութիւն որ աւելնայ՝ հետը կառնէ կըտանի :

Փափէն անունով գաղղիացի բնագետը գործիք մը հնարեց որ ջուրը անով եռացման աստիճանէն ալ աւելի տաքցընէ առանց թող տալու որ եփ ելլէ : Այս գործիքը հաստ պղնձէ աման մըն է, եւ խուփը վրան պտուտակով հաստատուած, անկէց ի գատ ապահովութեան լեզուակ մըն ալ ունի :

Ջուրը այն գոց գործիքին մէջ մինչեւ 100 աստիճանի չէ՛ այլ անսահմանաբար կըտաքնայ, այնպէս որ անազն ու կապարը անոր մէջ կընան հալլիլ : Թէ որ մէջը ոսկը դնես, քանի մը վայրկեանէն մածոյծ կըդառնայ ջուրը, եւ ոսկը իբր քէ կիր դարձած ըլլար՝ այնպէս ձերմակ ու փշրուն կըլլայ :

Ինչէն է որ ջուրը եփ ելլելէն առաջ դողդըղալու պէս կըլլայ :

— Վասն զի ջրին այն մասնիկներն որ կրակին աւելի մօտ են՝ շոգի դառնալով, եւ մնացած զանգուածէն աւելի բերեւեալով՝ վեր կըբարձրանան, բայց ձամբան դեռ իրենց չափ չտաքացած մասնիկներու հանդիպելով նորէն կըխտանան : Այս հետզհետէ խտանալները ջրին վրայ բրբրոմունք մը կըպատճառեն, այն է դողդողալը :

Ջուրը եփ ելլելու մօտ վժվժալ որ կըսկսի՝ պատճառն ինչ է :

— Պղպշակներուն ջրին զանգուածին մէջէն անցնելուատեն հետզհետէ խտանալները պատճառ կըլլան հեղուկին ու ամանին բրբռալուն, որով ջուրն ալ եփ ելլելէն առաջ կըսկսի վժվժալ :

Ինչքն է որ ջուր տաքցընելու ամանը նեղ բերան մը որ ունենայ՝ ջրին բրբռացած ատենը երգելու պէս ձայն մը կը հանէ :

Վասն զի տաքցած օղը ջրին ընթացքներէն արգիլուելով՝ դժուարութեամբ ու ցատքըտելով կեցի ամանին նեղ բերանէն, եւ փչողական նուագարանի կամ սրնգի պէս սուլելու ձայն մը կը հանէ :

ԳՈՒՇԱԿՈՒԹԻՒՆՔ ՕԴՈՑ

Ի ՁԵՌՆ ԿԵՆԴԱՆԵՑԱՅ, ՏՆԿՈՅ, ՁԱՆԳԱԿԱՅ, ԵՒ ԱՅԼՆ.

ԿԵՆԴԱՆԵՑ. — Շատ անգամ կենդանեաց, մաւաւանդ որոճողներուն շարժմունքէն մթնոլորտին մէջ ըլլալու փոփոխութիւնները կիմացուին. օրինակի համար երբոր սկսին յանկարծակի ցատքըտել ու իրարու ետեւէն վազել :

Վիրգիլիոս լատին բանաստեղծն ալ այս բանս դիտեր էր, ու « Ձեմ կարծեր, կըսէ, որ աստուածներն կենդանեաց կարողութիւն տուած ըլլան ապագան իմանալու, հապա երբ օդոյն մէջի գրտնուած շարժուն գոլորշիները ուրիշ ընթացք մը առնելով, հողմոց փոփոխական շնչմանցն համեմատ կը խտանան կամ կանգայտանան, կենդանիք այս այլ եւ այլ ազդեցութիւնները կը զգան, ու իրենց զգայուն գործարանները մերթ այս եւ մերթ այն տպաւորութիւնը կընդունին : Ասկեց է բոջուններուն դաշտաց մէջ երգելն ու ճռուողելը, խաշանց ցատքըտելը, ու ազուաին ուրախութեամբ կանջուրուտելը »¹ :

Եզը դէպ ի երկինք կընայի, յետոյ կը սկսի մորթը լզել դէպ ի հակառակ կողմը :

Խոզը ուրախութիւն կը ցուցընէ, աշխոյժ ու կայտառ կը լլայ, եւ կարծես քէ օդին խոնաւութենէն վրայի կարծր մորթն ալ կը կակրղնայ :

ԹՈՂՈՒՆՔ. — Թոջուններէն հանուած գուշակութիւններն անքիւ են. եւ բնապատուիք ասոր պատճառ կուտան անոնց փետուրներուն խոնաւութեան ընդունակ ըլլալը, որ մէյմէկ անսխալ

օղաջափներ են, եւ կպած մաշկերնին բուլցընելով բոջնոց կիմացընեն օդոյն մէջ պատրաստուած փոփոխութիւնը :

Երբոր արագիլը (մարբը) ճահիճի մը եզերքը տխուր ու անշարժ կենայ, ցուրտի նշան է. իսկ երբոր սովորականէն աւելի շարժի ու կանչէ, անձրեւի նշան է :

Սիրամարգն ալ երբոր սովորականէն աւելի բարձր տեղեր ուզէ բոջըտիլ ու անախտոժ ձայնովը երգէ, անձրեւի նշան է :

Նոյնպէս անձրեւ գալու նշան է երբոր դրախտապանը (եւլիկ գուշու) բարձր բոջի :

Երբոր սարեկիկը (խսփինոս) ձայնը անհամարձեցընէ :

Երբոր երաշտահալին (ֆիլօրիա) ձայնը խարտոցի (էյէ) մը կը ճտայուն կամ նիզի (սիւրկիւ) մը կը նշելուն նմանի :

Երբոր սագը (գազ) անհատ ձայնով գլուխ ցուցընէ :

Երբոր հաւը անշարժ կեցած՝ կտուցովը անդադար փետուրները քաշքըշէ :

Երբոր որին կամ արջնագուաւը (գարագարդա) երամովին դէպ ի բարձր ծառերը կամ աշտարակները բոջի :

Երբոր մաքալուկները (տաղ գըրլանդըճը) ամպերու մէջէն վար իջնան ու երամովին զանգակատուններու ջորս դին բոջըտին :

Երբոր կատակը (աղած գագան, pivert) անախտոժ ձայն հանէ որ մինչեւ հեռուէն լսուի :

Իսկ երբոր բաղը կտուցովը բեւերը մաքրէ, կուռնկը (բուրնա) ծովէն ցամաքը քաշուի, հողամաղը (գարապարագ) ծովէն փախչի, լորը առաւօտ ատեն կարկաչէ, հովի նշան է :

Երբոր անձրեւի ատեն բու բոջունը կանչէ, օղը բացուելուն նշան է, իսկ երբոր օղը բաց եղած ժամանակը կանչէ, նշան է անձրեւի :

Երբոր ազուաները (գարդա) իրարու հետ ծեծկուին, նշան է հողմոյ, եւ շատ անգամ՝ անձրեւի :

Երբոր ծիծառը (գըրլանդըճ) աղեղնածեւ բոջի, եւ բոջելու ժամանակ բեւերը անուակներու երեսէն բոջըտելու պէս ընէ, երկարատեւ անձրեւի նշան է : Իսկ երբոր գետնի վրայէն բոջի, ատեն ատեն կենայ ու անդադար կանչէ, յայտնի նշան է փոթորկի :

ՄԻՋԱՏՔ. — Երբոր անձրեւի վախ կայ, մեղուն կը վազէ փնրակը կը մտնէ :

ՄԻՋԻՆԸ շփոթած կերբայ կուգայ, ընկիւքը չգի-

¹ Ոչ կարծեմ ի նոսա եւ աստուածատուր մըտաց հանճար, Կամ էիցքս խելամուտ գերաբաստիկ իմաստութիւն.

Այլ յորժամ օղք եւ շարժուն հիւր երկնքնրաց փոխեն շաւիղ. եւ տամուկ շրնչմամբ ըզրոյ մեղմէ, մայէ զպինդ Արամազդ, Շըրջին զիմակ զիմակս ոգիք, եւ այլ բընդիւնք եւ մարմաջք Առժամայս ազդին ի սիրտ եւ յամպոց մեզ հողմայոյզ . Աստուատ հաւուցն ի դաշտ նըւագաւորն այն դայլայիկէք. Եւ խայտալ անասնոց եւ ազուանոց փողից կայտիոք :

տեր, ձագերը կառնէ կրտանի, որպէս զի մրջիւնոցը ջուր որ կոխէ՝ ազատին :

Որդերն ու սողունք գետնէն դուրս կեցին, որպէս զի ծակերնուն մէջ չխողովին :

Մրնոյորտին մէջ ըլլալու փոփոխութիւնը բաւական ճիշդ կերպով կրչայտնեն նաեւ մամուլները : Թէ որ անձրեւի կամ հովի վախ ըլլայ, իրենց ուստայնը կամ բոյնը բռնող թելերը կրկարճեցընեն ու աւելի կրհաստատեն. իսկ երբոր թելերն երկայն ըլլան, անոնց երկայնութենէն կրնայ իմացուիլ որ օդը մինչեւ տասը տասուերկու օր բաց պիտի մնայ : Թէ որ մամուլներն անհոգ ու անշարժ կենան, նշան է թէ յորդ անձրեւ պիտի գայ. իսկ երբոր անձրեւի ժամանակ գործունեութեամբ վեր վար շարժին, յայտնի նշան է որ անձրեւը շատ պիտի չտեսէ, օդը պիտի բացուի, ու երկար ատեն հաստատ պիտի մնայ : Գիտուած բան է որ մամուլներն անվրէպ քսանեւջորս ժամուան մէջ փոփոխութիւն մը կրնեն իրենց ուստայնին վրայ. թէ որ այս փոփոխութիւնը երեկուան դեմ ընեն, նշան է որ գիշերը պարզ պիտի ըլլայ :

Զուրօք. — Երբոր անձրեւային է օդը, անոյշ ջրի ձկները ջրէն դուրս կըցատքեն՝ որ վրայի ճանձերն կամ միջատները բռնեն :

ԽՅՏԵՄՈՐԹՔ. — Ամառն երբոր անձրեւի կամ փոթորկի վախ ըլլայ, խեջափարը (չաղանօս) կեսօրուան ատեն՝ պահուրտած ծակէն դուրս կեցէ. ուրիշ խեցեմորթները պատեաննին կըգոցեն, եւ գորտը կըկոկոյայ :

ԿՆՏԱՉ ԳՈՐՏ. — Այս գորտը անտառներու, ցանկերու ու բանջարանոցներու եզերքը կըգտնուի, մինակ կըպտրտի, ծառերու վրայ կեցէ ու միջատներ կըբռնէ կուտէ, եւ հոն կանաչ տերեւներու մէջ կեցած կըսկսի կարկաչել, որ անձրեւ գալու նշան է : Շատ տեղ փոխանակ օղաջափի աս գորտը կը գործածեն այսպէս : Շիշի մը մէջ կեսէն աւելի ջուր կըլեցընեն, քիչ մըն ալ աւազ, ու փայտէ սանդուխ մը կըղնեն. յետոյ այս կենդանի օղաջափը կըբռնեն, շիշին մէջը կըձգեն, բերանն ալ մագաղաթով կամ բղբով կըգոցեն, եւ որպէս զի մէջը օդ բանի, մագաղաթը ծակ ծակ կընեն : Օդն աղէկ եղած ժամանակը գորտը ջրին տակը կըպահուրտի. երբոր օդը խոնաւ ըլլայ, սանդուխին վրայ կեցէ, եւ որջափ որ անձրեւին գալը մօտ ու յորդ ըլլայ, այնչափ աւելի վեր կեցէ : Իսկ երբոր փոթորիկի նշան առնու, կըսկսի շիշին կողերը ճանկըրտելով դուրս ելլելու ջանալ : Թէ որ տարին հինգ վեց անգամ ջուրն ու աւազը

փոխուին, եւ երբեմն իրեն ողջ միջատներ տրուին, այն բանտին մէջ հինգ վեց տարի կրնայ ապրիլ, եւ բաւական ալ կրնտանենայ :

ՏՈՒՆԿՔ. — Երիքովի վարդը խոնաութենէն տերեւները կըբանայ եւ չորութենէն կըկծկէ :

Առուոյտը փոթորկէ շատ կըվախնայ, եւ անոր ելլելէն յառաջ տերեւները կըկծկէ :

Ակակիան ալ առաջուց կիմանայ անձրեւին գալն եւ տերեւներն ու ծաղիկը կամփոփէ :

ՄԱՉ. — Մազը, փետուրը, կետ (պալեան) ձկան ջղերն ու աղիքէ թելերը իրենց բարակութեանը, կակղութեանն ու չորութեանը համեմատ խոնաութեան շատ զգայուն են : Եղոտ մագերն այնչափ խոնաութիւն չեն բռներ. եւ այս դիտողութենէ ելած է, մագերու խոպոպիքը հաստատուն պահելու համար անոնց հոտաւետ իւղեր քսելը : Մագերուն բուլնայը յայտնի նշան է մրնոյորտին խոնաութեանը : Այս տեսելով 1788ին ձինեւրացի Սոսիւր բնագետը խոնաւաջափ գործիքը հնարեց, որ մրնոյորտին մէջ եղած խոնաութեան աստիճանը կիմացընէ. մագի թելին մէկ ծայրը տեղ մը հաստատուած է, միւսին ծայրն ալ փոքրիկ ծանրոց մը կայ. մագին երկննայովն ու կարճընայովը ասեղ մը կըշարժի ու շրջանակի մը վրայ խոնաութեան ու չորութեան աստիճանները կըցուցընէ : Մագն այս յատկութիւնը երկար ժամանակ կըպահէ. այս բանս փորձելու համար Եգիպտոսի մոմիաներուն մագովը խոնաւաջափ շինեցին եւ շատ լաւ յաջողեցաւ :

ՉԱՅՏ ՄԵՏԱՂԱՅ. — Հնչող մետաղները, մանաւանդ սղնձի անագին հետ բաղադրութիւնը, որով զանգակները շինուած են, այնպիսի ձայն մը կընանեն որ յողը մէկէն կիմանայ թէ մրնոյորտը խոնաութեամբ լեցուած է. ձայնին բրբրումները ընդհատ կըլլայ, եւ ձայնը կարծես թէ հակառակ կողմէն կուգայ : Ասկէ գատ, եոյն մետաղաց վրան ալ բաց կըլլայ, որ եւ բրբրումներուն այլայլութեանը գլխաւոր պատճառը կերեւայ :

Հողէ, կաւէ, յախճապակի ամանները, պատուհաններու ապակին, եւ խոնակերոցի աղը երբոր կըբրջին ու տեսակ մը գոյորշի կընանեն, անձրեւի ու նաեւ սասաիկ փոթորկի նշան է :

ԿՐԱՅ. — Վառարաններու կրակն ալ մեզի կիմացընէ ինչ օդ ընկը : Երբոր տոգոյն է եւ ճարճատող, օդը գեղ է. երբոր բոցը բոջրտի, հով է. երբոր լոյսն կամ կրակը կայծեր հանէ, եւ կամ դժուարաւ վառի՝ անձրեւ պիտի գայ :

ՏԱՆԻՄԱՐԲԱՅՆՈՅ ՀԻՆ ԱՌԱԿՆԵՐ.

— Շատանգամ անիկայ որ կրսէրէ վաշխը (մուամէյէ) մեղք է, բնաւ ոսկի չունի : Բայց անիկայ որ կրսէրէ վաշխը մեղքէ, բնաւ Աստուած չունի :

— Գեշ խորհուրդները միշտ դուռը բանալու կըջանան : Գլուխնին դեռ ներս չխորած նայէ որ մեկէն դուռը վրանին գոցու :

— Կինը ծեծողը՝ աչձեռքովը ձախձեռքը կըծեծէ :

— Որուն սրտին մէջ որ ոսկին կըբնակի, Հաւատք, Յոյս եւ Սէր դուռը կըպտըտին :

— Նոր փաստարան՝ նոր դատաստան. նոր գիտուն՝ նոր դրութիւն. նոր բժիշկ՝ նոր հիւանդութիւնք. նոր բարեկամ՝ նոր սնտոխի խօսքեր :

— Խխունչը չարախօս դրացիներէն վախնալով տունը հետը կըպտըտցընէ :

— Շողոքորբութիւնը շուքի կընմանի, գրեզ ոչ կըմեծցընէ եւ ոչ կըպզտիկցընէ :

— Աղքատին սեղանին վրայ անանաս գտնուելուն պէս սակաւագիւտ են չգլորող ծեր ձին, ամենեւին չխաբող վաճառականը, վաստըկող խաղացողը, շինած լարերէն աւելցածը ետ տուող դերձակը, սուտ չըսող միուկը (Ֆայճը գարը), եւ մատուրներուն վրայ չգարնող տակառագործը :

— Նոր աշխարհին ոսկին հին աշխարհը կործանեց :

— Քանի որ գաղտնիքս ուրիշի չեմ յայտներ, բանտարկեալ գեղի մը պէս քովս կըկենայ. բայց երբոր ուրիշի գայն յայտենմ, ես անոր գերին կըլլամ :

ԵՐԿԻՐ ԵՐԿԻՐ.

Ինչո՞ւ համար այնչափ տխուր ու դեղնած ես Փերդինանտոս : Անշուշտ գեշ լուրեր ինձի կըբերես :

— Տէր, ալ չեմ կրնար նաւաստիքը բռնել. քե որ ծովեզերքը չերեւնայ, բանդ բուսած է, վասն զի ամենքը մեկ բերան արիւնդ կուզեն :

Դեռ խօսքը բերանն էր եւ անա կատաղի ամբոխը հասաւ : Ապստամբաց աղաղակը, խաղաղ նաւահանգստին մէջ բափուռող խռովայոյզ այնաց ձայնին կընմանէր :

Մատնիչ դաւաճան՝ կըգոչէին, ուր են մեզի ըրած խոստմունքներդ : Ազատե՞ գմեզ անօրութենէ. հաց տուր մեզի որ ուտենք, եւ քե որ չունիս, արիւնդ տուր որ խմենք :

Վսեմախոհ Քոյոմպոս անոնց կատաղութեանը դիւցազնական քաղցրութեամբ մը պատասխան տուաւ .

— Թէ որ արեամբս կրնաք երջանիկ ըլլալ, ձերն է՝ առէք. բայց բողէք, աղաչեմ, որ արեւուն իր նուիրական ճառագայթներովը արեւելքն ոսկեգօծելը մեկ մըն ալ տեսնեմ : Թէ որ վաղը բնաւ ազատարար փառուք մը չերեւնայ, այն ատեն ես ձեզմէ մահս պիտի խնդրեմ. բայց մինչեւ այն ատեն նոյն ճամբուն հետեւեցէք եւ վստահ եղիք յԱստուած :

Գիւցազին հանդարտ ու անխռով կերպարանքովը նորէն կընանդարտին, ձայներնին կըքաշեն :

— Տէր, ըսածիդ պէս ըլլայ, կըկանչեն միաբերան. բայց քե որ արեգակն առանց մեզի փրկութիւն ցուցընելու ելլէ, անոր լոյսը վերջին անգամ տեսած պիտի ըլլաս :

Եւ արեգակը հորիզոնէն վար կիջնար. վերջալոյսը գիշերուան տեղիք կուտար. եւ նաւապետին կուրծքը ճնշուած՝ չէր կրնար հանգիստ շունչ առնուլ :

Նաւուն ողնափայտը լայնածաւալ ու անբնակ ամայի ծովը փրփրերախ կըպատէր կանցներ. աստղերը մեկիկ մեկիկ անձայն լուրբեամբ կերեւային. բայց անո՞ղ որ յուսոյ աստղը բնաւ չէր երեւնար. երկիրն ու փրկութիւնը շատ հեռու էին : Տխուր գիշերն անքուն կանցընէր Քոյոմպոս, հեռադիտակը ձեռքը եւ աչուրներն անդադար արեւմուտք դարձուցած :

— Դեպ ի արեւմուտք, դեպ ի արեւմուտք քոխր, ո՞վ նաղ իմ նաւատարիմ : Գուն ես իղձերուս եւ ակնկալութեանցս նպատակը. օրհասական մտածմունքս ու սիրտս կողշուներն գրեզ :

Բայց ինչ ոտնաձայն է :

Փերդինանտոս, ինչո՞ւ աւելի տխուր ու դեղնած ես. ինչ լուր կըբերես :

— Տէր, բանդ լմընցած է. անա արեւը, նուիրական ճառագայթներովը դրօշակնիս լուսաւորեց :

— Հանգարտ կեցիր, Փերդինանտոս, այս ճառագայթներն Աստուծոյ ձեռքէն ելած են, որ մեկ բեւեռէ մինչեւ միւսը կընսկէ, եւ որոնք որ յոյսերնին իր վրայ դրած են՝ զիտէ անոնց առջեւ վերջին ճամբան բանալ : Մնաս բարով, բարեկամ, անդին ալ կըտեսնուինք :

Թուրերու շկանիւնը օղը կըբնդացընէր, երկարներն ու շղթաները մեծաշառաց կըպատրաստուէին : Քոյոմպոս անխռով սրտիւ ինք զինքը

երկնքի ճամբորդութեան կը պատրաստեր . եւ
անա յանկարծ չորս կողմէն այս ցնծալից ձայնը
միայն լսելի եղաւ .

— Երկիր, Երկիր :

Ձոր ոչ ոք կրցեր էր գուշակել, եւ Քոյումպոսի
հանճարը համարձակեր էր յուսալու, նորածագ ա-
րեւուն ճառագայթներով լուսատրուած կերեւար .
եւ նաւաստիք այն մեծ մարդուն ոտքն ընկած՝
իրենց շնորհակալութեան պաղատախառն ձայ-
ներն առ ամենակարողն Աստուած կը բարձրացը-
նէին :

ԵՐԿԱՐԱԿԵՑՈՒԹԻՒՆ.

Շատ ու զանազան փորձերով հաստատուած
բան է որ մարդկանց սովորական կեանքը 36
տարի է . իսկ երկարակեաց մարդիկ եօթանասու-
նէն մինչեւ ութսուն տարի հազիւ կապրին, եւ
կանայք երբեմն քիչ մըն ալ աւելի . ուստի իննսուն
տարի ապրողներուն մէջ հարիւր եօթանասու-
նը ուրքը կնիկ մարդ՝ հարիւր էրիկ մարդ գտնուած
է . հարիւր տարի ապրողներուն մէջ հարիւր յի-
սունը հինգ կնիկ մարդ՝ հարիւր էրիկ մարդ : Բայց
զարմանալին այս է որ կարգէ դուրս երկայնա-
կեցութիւնները էրիկ մարդոց մէջ կը գտնուին :

Սկովտիացի մը, Մաճառ մը եւ Ամերիկացի մը
180 տարեկան մեռեր են . Նորվեկիացի մը, Ժա-
մայիքացի սեւ մը 160 տարեկան . Տանիմարքացի
մը եւ ուրիշ քանի մը հոգի 146 տարեկան :

Եւրոպայի տէրութեանց մէջ ամենաճիշդ կեր-
պով կիմացուի մեռած ու ծնած մարդկանց թիւը :
Այն հաշիւներով կիմացուի որ 22 նորածին տղոց
մէջ մեկը մեռած կը ծնի :

Մեռած 1,000 հոգւոյ

221ը առաջին տարուան մէջ կը մեռնին

77ը երկրորդ տարուան մէջ,

59ը երրորդ տարուան մէջ :

Գումար 337 մեռեալք

Այս ինքն մեռածներուն երրորդ մասէն աւելին
կենաց առաջին երեք տարիներուն մէջ են : Մին-
չեւ հիմա եղած քննութիւններէն կերեւայ որ ամէն
տարիքի մէջ նոյնչափ մարդ ջմեռնիր . եւ ընդ-
հանրապէս այս է տարիքներուն հետ մեռնողնե-

րուն համեմատութիւնը . իսկ իննսուն տարեկան
մեռնողներուն թիւը առաջին տարուան մէջ մեռ-
նողներուն կը համեմատի :

Մարդուս կեանքը շատ աւելի վտանգի մէջ է
մայրաքաղաքներն ու քաղաքները քան թէ գիւ-
ղաքաղաքներն ու գեղերը . եւ պատճառն յայտնի
է, վասն զի գեղացիք քաղաքացւոց զխնորեանց
շատերէն ազատ կը մնան, որ մարդուս կեանքը
մաշելով գերեզմանին ճամբան կը կարճեցընեն :

Մեր ընթերցողաց որոշ գաղափար մը տալու
համար Գաղղիոյ քաղաքաց ու գիւղից մեռնողնե-
րուն համեմատական ցանկը դնենք, որ ամէն
տեղի կրնայ յարմարիլ :

10ին մեկը	1էն մինչեւ	2	տարեկան կը մեռնի
60ին »	7էն մինչեւ	8	»
147ին »	15էն մինչեւ	14	»
100ին »	19էն մինչեւ	20	»
40ին »	20էն մինչեւ	50	»
10ին »	50էն մինչեւ	74	»

Գաղղիոյ հարուստ գաւառներուն մէջ

կը մեռնին, 46ին մեկը .

Աղքատ գաւառներու մէջ	»	35ին մեկը .
Գեղերու մէջ,	»	40ին մեկը .
Գեղաքաղաքաց մէջ,	»	35ին մեկը .
Քաղաքաց մէջ,	»	28ին մեկը .
Մեծ քաղաքաց մէջ,	»	24ին մեկը .

Հետեւեալ աղիւսակով ալ կիմացուի որ քանի
որ ժողովրդեան մը մէջ քաղաքակրթութիւնը
ժողկի, մեռնողներուն թիւն ալ այնչափ կը պակսի,
վասն զի քաղաքակրթութեամբ կենաց զիրու-
թիւնները կը շատնան, եւ կենաց պահպանութեան
հարկաւոր եղած հնարքները կիմացուին .

1780ին մեռեր են ի Գաղղիա	29ին մեկը .
1802ին »	» 30ին մեկը .
1820ին »	» 39ին մեկը .
1840ին »	» 48ին մեկը .
1850ին »	» 50ին մեկը .
1851ին »	» 51ին մեկը .

Այս ալ ստուգուած է որ ծնանողները մեռնող-
ներէն աւելի են, այնպէս որ հիմակուան դարուս
մէջ ժողովուրդք պակսելու տեղ կաճին կը բազ-
մանան : Եւ որովհետեւ հիմա 25 մեռնողներու տեղ
30 կը ծնանին, երբ այսպէս 50 տարի երթայ, աշ-
խարհիս բնակչաց թիւը կը կրկնապատուի :

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ԱՄՍԱԳԻՐ ԵՒ ԶԱՆԱԶԱՆ ԳԻՏԵԼԻՔ

Ն Ա Մ Ա Կ Ի Զ Պ Ա Ր Ա Ց .

Ամենապատիւ Հարք,

- « Սարգիս Վ. Թեոդորեան.
- « Գաբրիել Վ. Այվազովսքի.
- « Ամբրոսիոս Վ. Գալֆայեան.

Ի Փարիզ :

« Գերապատիւ Հարք,

« Նուիրի յՈրդեկէս խոնարհ ողջոյն եւ համբոյր սուրբ աշոյն մերոյ :

« Նշոյլ ազգային պայծառութեան ծագեալն ի մենջ որպէս լուսաճաճանց աստղ վասն հայկազեան սեռիս, տարածեալ ամենուրեք շողշողէ : Համբաւ սրբափայլ վաստակոց յոգնակիր ճգնաց մերդ Սրբութեան խրախոյս բառնան մեզ յուսալ թէ կրկին վերականգնի կորուսեալն մեր Հայաստան, որ թէ երբեմն պանծայր Մինրդատաւ բազմաբարբառ բազաւորաւն եւ երջանիկ բարգմանչօքն, այնպէս եւ արդ ի մեռն բազմաջան մակացական աշխատութեանց մերոց : Ո՛չ մնային զանխույ ի մերոց լսելեաց անխոնջ աշխատակրուքիւնք մեր, եւ անիրաւ հայածմանց մերոց պատճառք, որ զոգջիք միշտ լեալ եւ այնպիսիք յազգս մեր : Զոր ըստ ամենայնի ի բաց լրեալ յանձանց, զԱստուածականն առնելով առաջնորդ, յառաջադիման նկրտեցայք, կառուցանելով զԱրեւելեան բազմայեզու Վարժարանն, որ է պանծալի Արեւն ազգիս, եւ զՄասեաց Աւետարէր Աղանին՝ որ ձիթենեան իւր առետէ մեզ վասն ապագայ յառաջադիմութեան ազգիս, զգրոյ իրագէկ եղէ ի հակիրճ մատենէն յայտարարութեան անցից Մուրատեան Վարժարանի, եւ ի Պատմութենէ վերադարձի մերոյ ի գիրկ մօրն մերոյ յառաքելական եկեղեցին Հայաստանեայց : Ուստի այժմ հանգստացեալ յազգի ազգի շփոթութեանց՝ որք լինէին եւ լինին վասն ճշմարտութեան ուղղափառութեան մերս-սուրբ նկեղեցւոյ, երախտագետ սրտիս զցայզ եւ զցերեկ ոչ զաղարիմք զփառս վերառաքել ամենակալին Աստուծոյ վասն ճոխապաճոյճ սերմանելոյ մեր զճշմարտութիւնն Քրիստոսի, որով եւ առնեք զամենեսեան մարբեալ՝ յարդարեալ եւ յուսաւորեալ յամենայն սահմանադրեալ վարդապետական աւանդութիւնս : Այսորիկ ճշմարտապատում մեր երկք եւ աշխատանք չկարեմ շնջ գրջաւ ածել թէ ինչպիսի օգուտս եւ քանի բարիս նատակարարք վասն Հայ եղբարց մերոց, եւ անբաւական եմ ասել թէ ինչպիսի համարձակեցայք ի ծագօրութիւն Գերապատութեանց մերոց բերել. զի դուր

աշխատողոց զիտեք զյարգ եւ զարդիւնս վաստակոց մերոց : Ուրեմն ցնծացեն մանկուքն Հայաստանեայց եւ ժողովեցին շուրջ զճեօք առ ի մարգէլ յարուեստս ազգի ազգի զիտութեանց՝ ի պետս որք եւ այրի Հայրենեացն իւրեանց, եւ պարտ անձին վարկցեն բազկապէլ ի գլուխ հոգեւոր ազգասիրացոյ, ի մխիբարութիւն սրտի սրտակեզ համազգեացոյ մերոց :

« Ուրախ եղէք զարդի հանգամանս այտի եւ միշտ լսել. նաեւ յոյս մեծ ունիմ զի օժանդակութիւն շնորհացն Յիսուսի պաշտպանեացէ զգործառնութիւն մեր, եւ նետ զնետէ բուսուսցէ զպտուղս քաղցրահամս ի քիմս համազգեացն մերոց, որք արդարեւ ակնկալեն տարփացեալ սրտիս :

« Պատիւ անձին համարիմ մատչել ի համբոյր Գերապատիւ եւ սրբագործ Աշոյն մերոյ, զյամայր ամս ողջանձնութիւն մեզ հայցելով :

« Մնամ,

« Գերապատիւ Հարք,

« Ազգասիրութեան մերում

« Ամենախոնարհ ծառայ

ԵՂԱՍՏԱՐ ՏԷՐ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ
ՏԷՐ ԵՂԱՍՏԱՐԵԱՆՅ

Նոր Զուգայեցի, ի Զատայ :

« Ի Զարտոյ (ճափարա), յԶ մայիսի 1857 : »

ԳԼՈՐԳ ԱՂԱ ԿԻՄԻՒՇՃԵԱՆ.

Յուլիսի վերջերը յանկարծ Կոստանդնուպօլսէն Հայկազեան ազգային Վարժարանը հասաւ Մեծարգոյ Գեորգ Աղա Կիմիւշճեան, եւ անակնկալ խնդութեամբ հայրասեր որդւոյն եւ մեր սիրտը լեցուց : Շատ անգամ այցելութեան գալով՝ նրբազնին զիտողութեամբ ամեն բան քննեց իմացաւ, եւ ըստ իւր բաղձանացը գտնելով — հակառակ ամենելին լսած անհիմն ու անխիղճ զրպարտութեանց — զովեց մեր ջանքը, քաջալերեց եւ յորդորեց զմեզ օր մեր ազգօգուտ ձեռնարկութեանը մեշ առանց առժամանակեայ հանդիպած դժուարութիւններէն լքանելու արիւրեամբ առաջ երբամբ. « Ազգին սիրովը վառուած ու զօրացած՝ ինչ նկողմ

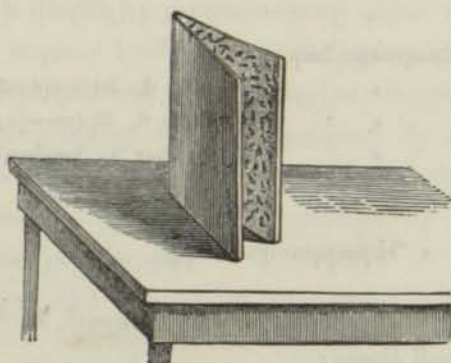
բիւններու համբերեցիք, որպիսի հաւածանքներ քաշեցիք, կըսէր. նոյն սիրով յառաջ գնացէք, եւ անշուշտ եղիք որ մինչեւ վերջը յաղթող պիտի ըլլաք յամենայնի : » Գանի որ կրմտածէր թէ դեռահասակ որդին քովին գատուած ատենը գրիչ բռնել անգամ չէր գիտեր, եւ հիմա քաջութեամբ իրեն գրագրութիւն կրնէ, իր հարկաւոր նամակները կըգրէ, կըշարադրէ, խելացի պատասխաններ կ'առնէ. կուտայ, վարքն ալ զգալի կերպով փոխուած կրթուած, չէր գիտեր ինչպէս մեզի շնորհակալ ըլլայ որ զանիկայ այսչափ քիչ ատենի մէջ փոխեր՝ բարեկիրք տղայ մը ըրեր եմք, որով քաջայոյս կըլլար թէ օր մը զինքը ազգին եւ ընտանեացը հարկաւոր անձ մը պիտի տեսնէ :

Ազնուասիրտ Գեորգ Աղայն իր գործունեայ ազգասիրութեանն ու սրտին կատարեայ գոհութեանը նշան մըն ալ ուզեց Վարժարանիս մէջ բողոյ. եւ յսելով որ ունեցած մեկ կովերնիս բազմաթիւ աշակերտաց առաւօտեան նախաճաշկին անխառն գուտ կար հասցընել չկարենալով կը հարկադրիմք ստակով դրսէն ալ գնելու, հինգ հարիւր ֆրանք տուաւ եւ խնդրեց որ ի յիշատակ իւր կով մը գնուի : Տարակոյս չունիմք որ մեր ու մեր աշակերտաց շնորհակալութեանցը՝ իրենցն ալ կըխառնեն սիրով բոլոր այս ազգային Վարժարանիս ծաղկիլն ու փառաւորուիլը փափաքող բարեսէր Հայկազունք, մեզի հետ ճանչնալով Մեծարգոյ Գեորգ Աղայն « Այր անկեղծ եւ եռանդուն, որպիսիս սակաւս է տեսանել, » ինչպէս որ զինքը կրկոչէ Գերապատիւ Գարբիէլ վարդապետը իր մեզի գրած վերջին թղթին մէջ :

ՃԱՆՃԵՐԸ ԶԱՐԳԵՆՈՒ ՀՆԱՐԳ. — Ճանճերուն տուած նեղութենէն ազատելու համար զանոնք ջարդելու այլ եւ այլ հնարքներ գտած են մարդիկ. բայց մեք հոս ամենէն պարզն ու ամենէն անվտանգը դնեմք : Երկու բարակ տախտակով գրքի կողքին պէս բան մը շինէ՞ կաշիով երկու տախտակներն իրարու միացընելով, ինչպէս որ պատկերին մէջ կըտեսնես. յետոյ անոնց ներսի կողմը ջրախառն մեղր քսէ, քիչ մը բաց ու անանկ սեղանի մը վրայ կամ գետինը բող : Կընայիս որ մեկէն ճանճերը փրան կըբափին. ինչպէս թէ բաց կեցած գիրք մը յանկարծակի գոցէիր՝ այնպէս տախտակները շուտով մը իրարու զարկ. անշուշտ եղիք որ հարիւրաւոր ճանճ մեկէն կըստակեցընես : Այս գործողութիւնը կընայ մարդ ետեւէ ետեւ քանի ան-

գամ որ ուզէ ընել՝ մինչեւ որ բոլորովին ճանճերը ջնջուին :

Երբեմն ախոռներու մէջ ալ տեսակ մը ճանճեր, պիծակներ ու բրետներ կըլլան որ կենդանեաց մեծ անհանգստութիւն կուտան. այնպիսի ատեն պէտք է ախոռին պատուհաններն ու բոլոր ծա-

կերը գոցել՝ այնպէս որ բոլորովին խաւարի : Անանկ քառորդ մը բողեյէն յետոյ պատուհանի կամ երդիքի մը փեղկը քիչ մը բանալու է որ անկեց լուսոյ ճառագայթ մը ներս գարնէ. կըտեսնես որ բոլոր ճանճերն անկեց դուրս կեչլեն ու ախոռին մէջ հատ մը չմնար :

ԱԳԱՂՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ՕՐԻՆԱԿ. Այս օրերս Փարիզու մօտ ծեր մարդ մը մեռեր է, որ գրեթէ բոլոր կեանքը չոր հաց ուտելով անցուցեր է եղեր : Մինչեւ մահուան հիւանդութեան ժամանակը աշխատեր է, եւ բժիշկ մը կանչել տալու համար հարկ եղեր է որ զբացիները խոստանան անոր վարձքը տալ : Գեղի տեղ ալ միշտ պաղ ջուր կըլսմէ եղեր, ըսելով թէ՛ դեղավաճառները շատ սուղ կըվաճառեն դեղերը :

Այս անմիտ մարդը, (վասն զի այս աստիճանի ազան ըլլալու համար մեկը խելքը կորսընցուցած պէտք է որ ըլլայ,) ձմեռը ոչ հաստկեկ հագուստ կըհագներ եւ ոչ կրակ կըվառէր որ տաքնար. եւ թէ որ մեկը զինքը յորդորէր որ տաք բան մը հագնի կամ քիչ մը կրակ վառէ, պատասխան կուտար թէ տարին հինգ հազար ֆրանք եկամուտ ունենալով այդ բաները կարելի չէ ընել : Մեռնելէն յետոյ եղբայրը որ իր միակ ժառանգն էր, տանը չորս դին պահուած խել մը ոսկի ու արծաթ գտաւ :

Propriétaire-gérant : A. LACHAT.

Ի ՓՈՒՐԻՉ, Ի ՏՊԱՐԱՆԻՆ ԱՐԱՄԵԱՆ.

Միասերեան եղբարք, ի Փարիզ :
 Միասերեան Պ. Վ. Ստեփան, ի Կ. Պօլիս :
 Միրիմանեանց Չարարե, ի Տփլիս :
 Միսենտիսեան Մարտիրոս Աղա, ի Պօլիս :
 Միսենտիսեան Յովաննէս Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Մկրեան Սարգիս Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Մկրտիչեան Խաչիկ Աղա, ի Պաղատա :
 Մոմենեան Մերկեան Աղա, ի Քէֆէ :
 Մոմենեան Մկրտիչ Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Մոմենեան Յարութիւն Աղա ի Կ. Պօլիս :
 Մոմենեան Պ. Առաքել, ի Փարիզ :
 Մուրատեան Պ. Արքայաժողով, ի Նիկոմիդիա :
 Մուրատեան Մանուսի Մաղաք Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Մուրատեան Յակոբ Աղա, Հրապատու Բրտախոյ եւ Ամերիկայի, ի Յուպպ :
 Մուրատեան Յարութիւն Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Մուրատեան Պ. Յարութիւն, ի Կ. Պօլիս :
 Մուրատեան Պ. Մկրտիչ, ի Փարիզ :
 Մուրատեան Պ. Մարտիրոս, ի Փարիզ :
 Մտերեան Պ. Գարրիէլ, յեւջ :
 Մտերեան Մտեր վարժապետ, ի Մոսքոս :
 Մտերեան Պ. Վարդան, ի Փարիզ :
 Մտերեան Պ. Բարսեղ, ի Փարիզ :
 Յակոբեան Պօղոս Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Յովակիմեան Պ. Գրիգոր, ի Ճաւա :
 Յովակիմեան Յովաննէս Աղա, ի Մանչեսթր :
 Յովասափեանց Յովսէփ Աղա, ի Կարին :
 Յովան, ի Ճաւա :
 Յովանեան Պ. Յովաննէս, ի Կ. Պօլիս :
 Յովաննէսեան Գրիգոր Աղա, յԱղեքսանդրիա :
 Նազարեանց Առաքել Ավանեան, ի Շուշի :
 Նանայեանեան Պ. Գրիգոր, ի Ճաւա :
 Նանայեանեան Հ. Եղիա փոխաւորը Պատրիարքի, ի Կ. Պօլիս :
 Նատիրեան բժիշկ Արիստակէս Աղա, ի Տփլիս :
 Ներսիսեան Գրիգոր Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Նեվրուզեան Յարերիկ Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Նորատունկեան Յակոբ Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Նորատունկեան Սիմոն Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Նորեան Կարապետ Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Շանճուրատեանց Մարտիրոս եսայեան, ի Շուշի :
 Շանպազեան Չեմոբ Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Շանպազեան Պ. Կարապետ, ի Փարիզ :
 Շաշեան Բերրաք Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Շապանեան Յ. Մաարեոս, ի Կ. Պօլիս :
 Շիրինեան Մանուսի Նշան Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Շիփեանց Յոնանջան Մանուսի Յարութիւնեան, ի Շուշի :
 Շնորհաւորեան Գրիգոր Աղա, ի Ջմիւռնիա :
 Որդանանեան Պ. Մանուկ, ի Ճաւա :
 Ռեննեան Մաղաք Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Ռափէիկ, ի Փարիզ :
 Չամուռնեանց Յովաննէս Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Չայեան Եղիազար Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Չեմպերճեան Վարդերես Աղա, ի Քէֆէ :
 Չրագեան Յակոբիկ Արքիմ. Պէլ, ի Փարիզ :
 Չրագեան Յովսէփիկ Արքիմ. Պէլ, ի Փարիզ :
 Չօպանեան Յակոբ Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Պալասանեան Աստուածատուր Աղա, յեւջ :
 Պալապարեան Դուպա Աղա, ի Ջմիւռնիա :
 Պալեան Անտոն Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Պալեան Կարապետ Ամիրալ, ի Կ. Պօլիս. (4 օրինակք) :
 Պալեան Մակարիոս Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Պալեան Նիկողայոս Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Պալեան Սարգիս Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Պալրզճեան Մանուկ Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Պալիկոյ Տրպէն, ի Կ. Պօլիս :
 Պալանտրեան Նասիպ Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Պապայեան Սիմոն Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Պապասիմեան Գեորգ Աղա, ի Քէֆէ :
 Պապունիկեան Խաչիկ Աղա, յեւջ :
 Պապունց Սարգիս Մկրտիչեան, ի Շուսի :
 Պասմանեան Կարապետ Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Պարտիզպանեան Անտիս Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Պարտիզպանեան Պ. Թագուր, ի Փարիզ :
 Պարտիզպանեան Պ. Կարապետ, ի Փարիզ :
 Պետրոսեան Յովաննէս Աղա ի Փարիզ :
 Պետրոսեան Պօղոս Աղա, ի Կ. Պօլիս. (3 օրինակք) :

Պեպազեան Սերովբէ Աղա, ի Նիկոմիդիա :
 Պըրզգեան Յակոբ Աղա, յեւջ :
 Պըրզգեան Յարութիւն Աղա, ի Պորուշան :
 Պէլլերեան Յակոբ Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Պէլլիկեան Մարտիրոս Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Պուլղուրեան Կարապետ Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Պօշնախեան Սարգիս Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Չունդ Պ. Աստուածատուր, ի Կ. Պօլիս :
 Չրատունեան Պ. Յարութիւն, ի Փարիզ :
 Ռաֆայէլեան Պ. Եղուարդ, ի Լոնտոն :
 Ռուրէն Աղա Ժամազործ, ի Կ. Պօլիս :
 Սախայեան Ալեքսան Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Սամանճեան Մկրտիչ Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Սարաֆեան Յովաննէս Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Սարիմեան Մազուտ Ամիրալ, ի Կ. Պօլիս :
 Սաւայանեանց Հ. Թ. Տիգրան Աղա, ի Ջմիւռնիա :
 Սելիմեան Գեորգ Աղա, ի Սիմֆերոպոլ :
 Սելիմեան Կարապետ Աղա, ի Խարասու :
 Սըվանեան Յարութիւն Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Սիմանեան Անտոն Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Սիրունեան Յակոբ Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Սուլտանեան Նիկողայոս Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Ստեփանեանց Միքայէլ Յարութիւնեան, ի Տփլիս :
 Ստիմարանեան Գեորգ Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Սրապաշեան Լուսիկ Աղա, յեւջ :
 Վանանեան Յովաննէս Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Վարդապարեան Յակոբ, յԱզուլիս :
 Վարդանեան Յովսէփ Պէլ, ի Կ. Պօլիս :
 Վարպետեան Յովսէփ Աղա ի Կ. Պօլիս :
 Վիլենեան Սերովբէ Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Տակեան Պ. Յովաննէս, ի Փարիզ :
 Տակեան Պ. Սիմոն, ի Փարիզ :
 Տավուրեան Վ. Տիգրան, ի Կ. Պօլիս :
 Տատեան Մկրտիչ Էֆեմի ի Փարիզ. (2 օրինակք) :
 Տատեան Յովաննէս Պէլ, ի Կ. Պօլիս. (4 օրինակք) :
 Տատեան Պօղոս Պէլ, ի Կ. Պօլիս. (4 օրինակք) :
 Տատուտ Պօղոս Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Տեմիրճիպաշեան Ենովք Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Տեմիրճիպաշեան Անտոն Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Տեռեան եղբարք, ի Ջմիւռնիա :
 Տեր Գասպարեան Դազարոս Աղա, յԱղեքսանդրիա :
 Տեր Գեորգ քանանայ, ի Կ. Պօլիս :
 Տեր Գրիգոր քանանայ Պէլլիկաշու :
 Տեր Լուկասեան Յովաննէս Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Տեր Մարուզեանց Մարուզե Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Տեր Մկրտիչեանց Մանուսի Գալուստ, յԱզուլիս :
 Տեր Մկրտիչեանց Մարտիրոս, յԱզուլիս :
 Տիւզեան Միհրան Պէլ, ի Կ. Պօլիս :
 Քիլիզեան Նշան Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Փափազեան Միրիման Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Փափազեան Պօղոսիկ Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Փափազեան Պ. Սեպուհ, ի Փարիզ :
 Փեշտմաշեան Գեորգ Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Փեշտմաշեան Մանուկ Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Փարապազեան Ռօզա Տիկիմ, ի Փարիզ :
 Փափաշեան Մանուկ Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Փափաշեան Պ. Նասիպ, ի Փարիզ :
 Փափաշեան Պ. Միհրան, ի Փարիզ :
 Քեմիանեան Գալուստ Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Քեմիանեան Պ. Արիստակէս, ի Փարիզ :
 Քեմիանեան Պ. Գանիկ, ի Փարիզ :
 Քեմիանեան Պ. Ռուրէն, ի Փարիզ :
 Քեօզեքեան Խաչատուր Աղա, ի Փարիզ :
 Քիւրճեան Յովաննէս Աղա, ի Ջմիւռնիա :
 Քիւրճեան Ռուրէն Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Քիւրճիսանեան Մկրտիչ Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Քիւրճիսանեան Մուրատիկ Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Քիւրճիսանեան Պ. Բաշատուր, ի Կ. Պօլիս :
 Քիւփեմի Յարութիւն Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Օտապաշեան Մանուսի Գեորգ Աղա, ի Սերասիա :
 Օտապաշեան Յովաննէս Աղա, ի Վեննա :
 Օտապաշեան Պ. Սերովբէ, ի Փարիզ :
 Օտեան Պ. Խաչիկ, ի Փարիզ :
 Յրենկեան Արքայաժողով Աղա, ի Կ. Պօլիս :
 Յրենկեան Յակոբ Աղա, ի Կ. Պօլիս :

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ .

ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆ .

Քերթում .
Սահմանք տեսչության Հայաստանաց Եկեղեցու
ի Ռուսիա . (Շարայարութիւն .)
Վարք գերանուշակ Հայկազանց Լեւաստանի .
(Դաղղ . եւ Հայ .)

ՏԵՍԱՐԱՆՔ ԵՒՐՈՊԱՅ .

Շարքրի մայր եկեղեցին .

ԿԵՆՅԱՂՕԳՈՒՑ ԲԱՆՔ .

Քաղաքավարութիւն . (Շարայարութիւն .)
Քաքաննի, Քաքաւոյ եւ Չորչար .
Տեսիլ մարդկային կենաց .
Բանալի բնական գիտելեաց . (Շարայարութիւն .)
Գուշակութիւն Օղոյ .
Տանիմարքացոց հին առակներ .
Երկի՛ր, Երկի՛ր .
Երկարակեցութիւն .

ՓԱՐԻՉԵԱՆ ԱՄՍԱԳԻՐ ԵՒ ՉՆԱՉՉԱՆ ԳԻՏԵԼԻՔ .

Նամակ ի Չպարայ .
Գորդ Ազա Կիւմիւշեան .
Ճանճերը ջարդելու հնարք .
Ազանութեան նոր օրինակ .

SOMMAIRE .

MUSÉE ARMÉNIEN .

Poésie .
Constitution de l'Église arménienne en Russie (Suite) .
Vie des Arméniens illustres en Pologne . (Franç.-Armén.)

TABLEAUX DE L'EUROPE .

Cathédrale de Chartres .

CONNAISSANCES UTILES .

La civilité . (Suite) .
Cacaoyer et Chocolat .
Le songe de la vie humaine .
La clef des sciences naturelles . (Suite) .
Les pronostics du temps .
Les anciennes fables du Danemark .
La terre ! la terre !
Longévité .

CHRONIQUE DE PARIS ET NOUVELLES DIVERSES .

Lettre de Tchappa .
M. Georges Gumuchdjan .
Moyen de détruire les mouches .
Nouvel exemple d'avarice .

ԳԻՆ ԸՆԿԵՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ .

Ի Փարիզ, տարեկան . Ֆրանք . 20 »
Ի Կոստանդնուպոլիս, ի Զմիռ-
նիա, յԱղեքսանդրիա եւ
ի Հնդկա 24 »
Ի Ռուսաստան եւ ի Պարսկաս-
տան 25 »
Գին միոյ տարակի 3 »

PRIX D'ABONNEMENT :

Paris, par an Fr. 20 »
Constantinople, Smyrne,
Alexandrie, Indes 24 »
Russie et Perse 25 »
Prix d'un exemplaire 3 »

ԳՈՐԾԱԿԱԼՔ ԸՆԿԵՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՓԱՐԻՉ, Պ . Ն . Արամեան, ի փողոցն Սեն-Սուլպիս 38 .
կամ ի գրանոցի նորա, ի փողոցն Ապէլի . բիւ 5 .
ՎԵՆՆԱ, Յակովբոս աղա Արշակ .
ՊՕԼԻՍ, Կարապետ աղա Իսրիճեան .
ՉՄԻՒՆՆԻՍ, Ղուկաս աղա Պարզաբեան .
ԱՂԵՔՍԱՆԳՐԻՍ, Ղազարոս աղա Տեր-Գասպարեան .
ԵՆՇ ՄՈԼՏԱՆԻՈՅ, Յակոբ աղա Պրյրզեան .

ON SOUSCRIT

A PARIS, chez D. Aram, rue Saint-Sulpice, 38, ou à son
bureau, rue de l'Abbaye, 5 .
VIENNE, H. Arschag, Biber-Bastei, 659 .
CONSTANTINOPLE, G. Utudjian .
SMYRNE, L. Balthazar .
ALEXANDRIE, L. D. Gasparian .
JASSY, J. Bouioukly .